

Uden for nummer 8, 5. årg. 2004

Indhold:

Sten Schaumburg-Müller

Mediernes behandling af sociale problemer - nogle retlige overvejelser

Det er mediernes job at behandle samfundsmæssigt interessante spørgsmål, herunder f.eks. sociale spørgsmål, og dette skal gøres både underholdende og kritisk. Imidlertid er der juridiske og etiske problemer forbundet med at behandle ømtåelige spørgsmål, og hverken den aktuelle jura eller gældende presseetik er særlig klar, hvad angår spørgsmål om samtykke og eventuelt særligt hensyn til sociale klienter og medieuvente personer i det hele taget. Med inddragelse af relevante juridiske områder søges nogle retningslinjer opstillet, således at såvel medie- og ytringsfriheden som beskyttelse af formodningsvis svage personer tilgødeses.

Lise Færch

Vollsmose - en bydel som kioskbasket

Hvad sker der med et boligområde, når det - primært via medierne - bliver kendt og frygtet af stort set enhver dansker. For mange fremstår Vollsmose som skrækscenariet for et multi-etnisk Danmark, men historien om Vollsmose kunne også være en succeshistorie om 80 forskellige nationaliteters hverdag i et rummeligt og accepterende boligområde. Spørgsmålet er, om den dramatiske arena i journalisters øjne er en bedre historie end historien om Danmarks mest vellykkede integrationsprojekt?

Lars Engels

Kan dokumentarfilm ændre verden?

Lars Engels fortæller om sit virke som TV-dokumentarist. I sine mange film portrætterer og skildrer han de udstødtes hverdag i Danmark: de sindslidende, de kriminelle, narkomanerne, de prostituerede. Hans håb og ambition er, at dokumentarfilmene kan åbne øjnene hos befolkningen og dermed være med til at ændre tingenes tilstand.

Forord

Velkommen indenfor i det ottende nummer af Uden for nummer, hvor henholdsvis en teoretiker, en praktiker og en TV-dokumentarist giver deres bud på, hvad der sker - og bør ske - når socialt arbejde kommer i mediernes søgelys.

Cand. Jur. Sten Schaumburg-Müller belyser retlige og etiske problemer i forbindelse med mediernes behandling af sociale problemer med særligt fokus på situationer, hvor der er inddraget mennesker med sociale problemer, som står i en svag position. Svag i den betydning, at de kan have svært ved at overskue situationen og beskytte deres privatliv og egne interesser i forhold til mediedækningen.

Det er et område, der ifølge forfatteren er kendetegnet ved, at den juridiske regulering ikke er særlig klar og heller ikke har haft den store bevågenhed i den presseretlige litteratur. Forfatteren bidrager med nye og tankevækkende overvejelser i bestræbelsen på at styrke den såkaldte presseret, blandt andet ved at inddrage centrale juridiske overvejelser fra ophavsretten og registerretten.

Den socialrådgiver-uddannede Lise Færch var i tre år chef for Vollsmosesekretariatet og på den baggrund beskriver hun den mediedækningen af Vollsmosekvarteret. Hendes hovedvurdering er, at mediedækningen har været proportionsforvrængende, at medierne har sat følelserne i spil ved igen og igen at cementere et billede af en bydel, der er uden for myndighedernes kontrol. I artiklen giver Lise Færch også gode råd om kontakten med pressen.

Det tredje bidrag i Uden for nummer kommer fra TV-dokumentaristen Lars Engels. Han har over en årrække skabt over 30 dokumentarfilm, hvor omdrejningspunktet er "Under-Danmark": de sindslidende, de kriminelle, narkomanerne, de prostituerede og andre sociale tabere. Der er ikke tale om "gode historier", som vi kan gyse og forarges over, men om mere dybdegående beskrivelser af disse menneskers liv. Engels finder det væsentligt at engagere sig og sætte sig ind i andres livsvilkår. Og det er også et vigtigt perspektiv for ham, at hans dokumentarfilm måske i det små kan være med til at ændre verden.

God fornøjelse med læsningen.

Redaktionen

Pernille Djurhuus er ansvarshavende redaktør på Uden for nummer nr. 8.

Jens Guldager, jens.guldager@dsh-k.dk

Lars Hulgård, hulg@ruc.dk

Mariane Johansen, mjo@fa.aarhus.dk

Helle Pedersen, Hp@soroe.dk

Lars Uggerhøj, lug@socsci.auc.dk

Redaktionssekretær:

Susan Paulsen, sp@socialrdg.dk

Uden for nummer bringer ikke kommentarer og debatindlæg til de enkelte artikler. Alligevel er indlæg meget velkomne, men de skal sendes til redaktionen på "Socialrådgiveren".

Mediernes behandling af sociale problemer - nogle retlige overvejelser

Tallene i parentes henviser til noterne sidst i artiklen

Af Sten Schaumburg-Müller
Lektor, Juridisk Institut, Århus Universitet
ssm@jura.au.dk

Man kan formentlig tale om en tendens til, at medierne i stigende omfang tager sociale problemer op med inddragelse af den enkelte person. Dette er som udgangspunkt positivt: Det er en del af den danske virkelighed, det er vigtige problemer, der bringes på bane og også de berørte har en stemme, der bør høres. Men det giver anledning til nogle overvejelser om retlige og etiske problemer i forbindelse med behandling af formodningsvist svage personer - overvejelser der ikke hidtil har været genstand for en mere systematisk behandling i den juridiske litteratur. Nærværende kan ses som et bidrag til at gennemtænke de juridiske aspekter, og artiklen vil således belyse spørgsmålet, om hvilke regler der findes til beskyttelse af svage personer mod misbrug fra pressens side. Inden denne mere juridiske behandling vil jeg dog først sige noget om grundlaget.

Medierne og offentligheden

At medierne er centrale i et demokratisk samfund, fremstår nærmest som en kliché, som et fortærsket udsagn, hvis indhold stort set er glemt. Men det bliver ikke mindre rigtigt af den grund. En betydelig frihed for medierne er en absolut nødvendighed for, at informationer bliver bragt frem, at spørgsmål bliver belyst og forhold debatteret offentligt. Dette udgangspunkt er vigtigt at holde sig for øje, også i en artikel der på nogle punkter kan virke kritisk over for medierne: Disse er helt nødvendige, og at det er afgørende, at de har vilkår at fungere på. Min kritik er således ikke en "den slags burde ikke være tilladt"-tilgang, men mere overvejelser over de problemer, der selvfølgelig er forbundet med at være en vigtig faktor - og derved i en vis forstand magt - i samfundet. Dette gælder ikke mindst i forhold til formodningsvis eller blot muligvis svagere personer.

Der er en længere række forudsætninger for, at medierne kan fungere, herunder en del retlige: Der må være frihed for (politisk) censur, omfattende frihed for efterfølgende sanktioner i form af straf eller høje erstatninger, mulighed for at beskytte kilder, vid adgang til informationer fra det offentlige og et særligt ansvar, f.eks. koncentreret om redaktøren af et medie. Disse betingelser er i vid udstrækning til stede i dansk ret.

Også den europæiske menneskeret tillægger medierne stor betydning. I en del afgørelser har Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) understreget mediernes betydning med hensyn til at sprede både informationer og meninger. Det understreges, at mediefriheden er en afgørende forudsætning for, at offentligheden kan danne sig meninger om forskellige forhold, og efterhånden har Domstolen udkrystalliseret en 'public watchdog'-funktion, hvorefter medierne nyder en særlig beskyttelse på området for viderebringelse af informationer og meninger. Ideen er, at medierne kan viderebringe informationer og meninger, uanset at disse i sig selv er tvivlsomme eller er fremkommet på tvivlsom vis. (1) Princippet kom tydeligt frem i sagen Jersild mod Danmark, hvor Jens Olaf Jersild havde interviewet nogle grønjakker, der i de viste klip kom med klart racistiske udtalelser. Grønjakkerne blev straffet efter straffelovens § 266b, og sagen drejede sig herefter om, hvor vidt også Jersild kunne dømmes, da han på den ene side helt åbenbart ikke selv havde fremsat de forhånende udtalelser, men på den anden side havde hjulpet til disses udbredelse ved at vise dem i Søndagsavisen med rigtig mange seere. Den danske højesteret var delt på spørgsmålet, og et flertal ville idømme en beskeden straf, mens omvendt et flertal ved EMD fandt at dette udgjorde en krænkelse af ytringsfriheden efter den Europæiske Menneskerettighedskonventionens (EMRK) art. 10. Flertallet lagde netop vægt på mediernes rolle som 'public watchdog' og gav på denne måde en særlig beskyttelse til mediernes viderebringelse af informationer og meninger. En beskyttelse der ikke var ukendt i dansk ret inden Jersild-dommen, men siden er blevet styrket betydeligt. (2)

I gengæld for denne udvidede frihed for medierne har EMD senere opstillet nogle betingelser eller modkrav: Medierne skal handle i god tro med henblik på at fremskaffe pålidelig information og det skal ske i overensstemmelse med journalistisk etik. (3) Hvad der nærmere

ligger i det sidste er ikke ganske klart. I Danmark har vi "Vejledende regler for god presseskik", regler der gælder for alle medier, altså også TV, og som netop kun er vejledende. (Reglerne er nærmere omtalt nedenfor). EMD har næppe kendskab til de enkelte landes presseetiske systemer, men forudsætter en presseetik til gengæld for pressens udvidede frihed.

Offentlighed som problem

Hvor mediernes rolle således er nødvendig og vigtig, skal man ikke overse at offentlighed - det at et forhold bringes frem til offentlig skue og diskussion - i sig selv kan være et problem. Dette gælder ikke mindst forhold af privat karakter, hvor den blotte offentliggørelse kan være krænkende. Hertil kommer, at oplysninger kan være af mere ubehagelig eller pinlig karakter, f.eks. en voldtægt som det pågældende offer ikke kan bebrejdes, men som den pågældende naturligvis ikke ønsker udsat for offentlig beskueelse.

Også her yder dansk ret en beskyttelse, f.eks. med mulighed for lukkede døre eller referatforbud i straffesager og med generelt forbud mod at nævne navne på ofre for kønsfrihedsforbrydelser, forbud for offentlige myndigheder mod at videregive oplysninger og forbud for medierne mod at videregive oplysninger af privat karakter. EMD har udtalt, at offentlighed ligefrem kan være til hinder for en retfærdig rettergang og statueret krænkelse i en sag, hvor oplysning om HIV-smitte blev offentliggjort. (4)

Offentlighed kan således også udgøre en hindring for løsning af problemer, og man kan formentlig konkludere, at hvor offentlighed - og dermed mediernes mulighed for at viderebringe oplysninger og meninger - er nødvendig i et demokratisk samfund, synes det modsatte også i et vist omfang at være nødvendigt: Der må også være et privat rum, en mulighed for at tænke, tale og i øvrigt foretage sig noget privat. Ikke nødvendigvis fordi det er noget pinligt eller problematisk - det kan det være, hvilket forstærker problemet - men alene fordi offentligheden er ødelæggende. Fra dansk ret kendes flere tilfælde, hvor tiltalte gerne vil udtale sig til retten, men ikke med pressens tilstedeværelse, (5) . Det er i det hele taget ikke uden pointe, når forfatteren Stefan Zweig taler om offentlighed som forstyrrelse af et menneskes naturlige ligevægt og en trussel mod den frimodige tænke og drømmen. (6)

Er der ydermere tale om problematiske oplysninger fra privatlivet, forstærkes offentlighedens potentielt ødelæggende karakter, og dette gælder formentlig endnu mere, hvis oplysninger fremstiller eller har mulighed for at fremstille den pågældende som sølle og ude af stand til at løse sine problemer og tage vare på sig selv eller sin familie.

Redigeret virkelighed

Medierne er en særlig måde at kommunikere på, som kan give nogle problemer:

For det første kan vi tro, at noget er rigtigt, fordi det har været offentliggjort i et medie, især når det har været vist i TV. Der er en risiko for, at vi overser, at der er tale om en *redigeret* virkelighed. Jeg hørte på et tidspunkt en vandrehistorie om nogle eskimoer, der smed spyd efter hvalrosserne på lærredet, fordi de troede, at de var rigtige hvalrosser. Jeg ved ikke, om historien er sand, men pointen er god også for os selv: Vi tror på det, vi ser, uden tvivl langt mere end på det vi læser. At læse er noget vi er oplært til. Vi ved, at mennesker sommetider siger noget forkert og formentlig nok også kan skrive forkert, og vi har i et vist omfang lært fortolkningen i forbindelse med den formelle oplæring i at læse. Men vi har ikke på samme måde lært at se, det er noget, vi kan fra naturens hånd, og den nødvendige fortolkning synes ikke at komme nær så selvfølgelig.

Et eksempel er DR's snart famøse udsendelse "Det tager børn da ikke skade af", der straks skabte offentlig debat og dertil politisk handling fra politikerne, begge dele fornemme mål for medierne. Men i den offentlige reaktion var der ingen, der tog højde for den redigering, der nødvendigvis må ligge i sådanne udsendelser (hvormed ikke er sagt noget om karakteren af den foretagne redigering) - man kløede blot på, som om billederne var den skinbarlige virkelighed. Jeg ved ikke, om en almindelig forståelse af den involverede redigering er mulig, om menneskets nærmest genetiske udrustning i en vis forstand gør os forsvarsløse over for billeder, eller om vi ad åre også kan lære at "læse" billeder. Under alle omstændigheder må den kendsgerning, at der er tale om en redigeret virkelighed tages i betragtning, både hvad angår den retlige regulering, den juridiske vurdering og de mere etiske, dagligdags redaktionsmæssige overvejelser. Udsendelser om sociale problemer er *ikke* billeder af virkeligheden, men fortællinger, redigerede billeder af virkeligheden, herunder redigerede billeder af de involverede, der måske befinder sig i en socialt presset situation og ikke helt - og i hvert fald ikke i samme omfang som de professionelt involverede - kan overskue, hvad en redigering

egentlig kan betyde.

For det andet kan vi tilsyneladende også forledes til at tro det modsatte, nemlig at det, der foregår i medierne, ikke er virkelighed. Vi kan deltage i udsendelser som "Danmarks værste bilist" uden at tænke på, at en overtrædelse af færdselsloven også er ulovlig, selv om det skal i fjernsynet. Man forestiller sig måske, at TV er et særligt legerum, hvad det på en måde også er, men overser at der er tale om redigeret *virkelighed*. Selvom medierne fortæller historier og redigerer virkeligheden for læsere, lyttere og seere, er det ikke tale om historier i den forstand, at det er pure opspind. Billederne tages af virkelige mennesker og i virkelige situationer, også selv om situationerne ofte er konstruerede. Når et ægtepar i en udsendelse står ved siden af hinanden og graver have til illustration af en undersøgelse om ægteskabers holdbarhed, er dette tydeligvis sat op til ære for fotografen og således redigeret, men de har befundet sig i den situation, og billedet er således også virkelighed.

Denne mulige manglende forståelse af, at TV også er virkeligt, har ligeledes betydning for vurderingen af behandlingen af sociale problemer i medierne. Det er - normalt - virkelige sociale problemer, det drejer sig om, og de bliver ikke for sjov, bare fordi de kommer i TV.

For det tredje - og delvis sammenhængende med det ovenstående - vil den journalistiske situation jævnligt forde en vis intimitet mellem journalisten og deltageren. (7) Dette gælder ikke nødvendigvis altid, vel især ikke i forhold til politikere eller andre, der har en offentlig dagsorden, hvor der ofte bruges en mere konfrontatorisk metode. Men i forhold til mindre professionelle må der ofte skabes en fornøden intimitet for, at udsendelsen kan fungere, oplysninger komme frem m.v. Med til denne intimitet hører imidlertid, at journalisten aldrig vil have ganske den samme dagsorden som deltageren - uanset hvor meget journalisten sympatiserer med denne og f.eks. ønsker at hjælpe ved at få historien frem, (8) vil journalisten altid tillige arbejde på at lave en historie. Endvidere vil journalisten have en bestemt vinkling på historien, en vinkling der ikke nødvendigvis står deltagerne klart - og heller ikke nødvendigvis bør gøre det.

Et sådant fortrolighedsforhold vil kunne håndteres af professionelle aktører uden de store vanskeligheder. Man kan lække oplysninger med understregning af, at man ikke vil have sit navn frem, man kan give oplysninger og vurdering både uden for citat og til citat. De medievante ved, at selv om der kan opstå et fortroligt forhold til journalisten og en intim atmosfære i studiet, er det afgørende, hvordan de tager sig ud på skærmen. Men den i denne sammenhæng mindre professionelle deltager, kan have svært ved at håndtere den journalistiske eller mediemæssige fortrolighed. Refereret frit efter hukommelsen fortalte Jørn Hjørtung i en udsendelse om sit virke en episode fra "De ringer, vi spiller": En dame fortalte om en hemmelig opskrift på vist nok nogle småkager, og Hjørtung sagde, formentlig uden at tænke nærmere over det, at hun da godt kunne afsløre opskriften over for ham - hvilket hun så gjorde. Uden at tænke på, at hun ikke bare talte med en venlig og interesseret person i telefonen, men samtidig var i æteren med ganske mange lyttere. Den hemmelighed, som hun ikke kunne drømme om at afsløre for sine nærmeste, havde hun nu prissgivet for den ganske offentlighed.

Situationen var ikke alvorlig, der var ikke tale om pinlige eller meget private oplysninger endsige oplysninger om ulovligheder eller svigt, men den er formentlig illustrerende: Den professionelt involverede er oprigtigt interesseret, men har også en anden dagsorden, som ikke fremgår tydeligt, nemlig at lave en god og salgbar historie, mens den ikke-professionelt involverede simpelt hen ikke kan overskue situationen og den medfølgende offentlighed. Og dette er forhold der må tages højde for ved normeringen af mediers behandling af sociale problemer.

Underholdning og marked

Aviser skal sælges, radio skal høres og TV ses. Det kan ikke nytte at have et sæt regler, der garanterer en superlødige behandling af forskellige spørgsmål, hvis ingen gider købe avisen eller se udsendelsen i TV. Endvidere må man tage i betragtning, at der i ethvert medie, og formentlig igen mest udpræget i TV, indgår et element af underholdning. Hermed er ikke sagt, at der ikke er forskel på oplysning og underholdning, men blot at skellet ikke er så skarpt, og at der altid vil være et element af underholdning også i oplysning, ligesom mere underholdende udsendelser vil indeholde elementer af oplysning og meningsdannelse. Der er ingen, der køber en avis eller tænder for fjernsynet med det udtrykkelige formål at kede sig. Tværtimod vil man lægge avisen fra sig eller slukke for kanalen, hvis det bliver for kedeligt. I 70'erne fremsatte Erhard Jacobsen et politisk krav om at TV's børne- og ungdomsafdeling skulle vise noget mere om spejdere. Håbløsheden i dette forslag var efter min vurdering, at der ikke er mange, der gider at se udsendelser, hvor det går godt, ingen konflikter, ingen moralske problemer og alle er flinke.

Historier skal indeholde noget mere, en spænding, en konflikt, et dilemma. Sex, gys og moral har alle dage være ingredienser i en god historie - lige fra Biblen og de græske dramaer over eventyr til moderne medier - og selv om selvfølgelig ikke alle udsendelser indeholder alle dele, skal der være et element, der fanger og pirrer. Dette gælder også mediernes behandling af sociale problemer.

Hvordan balancen mellem disse mangeartede forskellige hensyn kan findes, kan man ikke give nogen entydig formel på, og forskellige normative systemer spiller en rolle, herunder journalistens egen holdning, arbejdspladsens skrevne eller uskrevne normer, pressemæssige og samfundsmæssige normer. Hvad det sidste angår, er der på sin vis en ganske tæt retlig regulering med straffelov, erstatningsret og regler for god presseskik. På den anden side kan man ikke sige, at deltagerne har en veldefineret retsposition, og jeg vil i det følgende forsøge at beskrive og analysere denne lidt nærmere.

Samtykke

Et helt afgørende element i reguleringen er den deltagendes samtykke. Den ufrivillige deltagelse er rimeligt godt beskyttet via straffelov, forvaltningslov og presseetiske regler og dertil rimeligt godt beskrevet i den juridiske litteratur, hvorfor jeg lader den side af sagen ligge. Jeg vil i det følgende koncentrere mig om den som udgangspunkt frivillige deltagelse, hvor den sociale klient eller en person med sociale problemer frivilligt deltager i mediernes behandling af sin sag.

Straffelovens regler om beskyttelse af privatlivets fred, §§ 263-264d, indeholder alle som betingelse for strafbarhed at handlingen - f.eks. videregivelse af personlige oplysninger, jfr. § 264d - skal være "uberettiget". Heri ligger dels, at samtykke diskulperer, altså at et samtykke gør en handling tilladt, der ellers ville være strafbar. Det er f.eks. efter § 264a strafbart at fotografere personer, der befinder sig på et ikke frit tilgængeligt sted, men det er åbenbart, at der foregår megen fotografering på sådanne steder (private hjem etc.) der ikke er det mindste ulovlig, netop fordi der er samtykket.

Det skal bemærkes at der i betingelsen 'uberettiget' yderligere ligger, at en handling kan være lovlig, selv om der ikke foreligger samtykke, f.eks. fordi det er en sag af offentlig interesse og hensynet til privatlivet må vige. Men det er især samtykket, altså indvilligelsen, der interesserer i denne sammenhæng.

Der er ikke mange domme, der belyser spørgsmålet. I Nordvang-sagen (9) bragte Ekstra Bladet en reportage fra en institution for sindslidende med den vinkel, at forholdene ikke altid var lige gode for de indlagte. Reportagen blev bragt efter aftale med plejepersonale og læger og med patienters indforståelse. Amtet, som den ansvarlige på området, ønskede imidlertid ikke reportagen bragt - om dette var af hensyn til de indlagte eller af hensyn til eget omdømme er ikke klart - og forlangte forbud nedlagt mod videre reportage i bladet. Østre Landsret efterkom kravet med henvisning til, at der ikke var givet samtykke fra de afbilledede patienter, allerede fordi nogle af disse var ude af stand til at give et gyldigt samtykke. Højesteret derimod tillod reportagen med henvisning til, at der forelå en indforståelse fra de pågældende patienter (én havde efterfølgende samtykket og for en anden havde en pårørende samtykket, hvilket ikke er juridisk bindende, men dog tilkendegivende for stemningen), og at der var tale om en saglig reportage om et vigtigt samfundsanliggende.

Der er flere interessante elementer i sagen: For det første læser Østre Landsret fejl i straffeloven, fordi man kræver samtykke for ikke at straffe, uanset at dette krav ikke fremgår af straffeloven. (10) For det andet tillægger Højesteret det betydning, at der er tale om offentliggørelse af oplysninger, der har en samfundsmæssig interesse - en opfattelse der ligger på linje med EMD's særlige beskyttelse af pressen som "public watchdog". For det tredje tillægger Højesteret det betydning, at der foreligger en indforståelse. Dommen siger derimod ikke meget om det, der måske netop er det interessante i pressemæssig sammenhæng: rækkevidden af samtykket eller indforståelsen. I denne sag var det formentlig rimeligt klart, at der skulle tages billeder til en reportage til Ekstra Bladet. Men hvor langt rækker et samtykke eller en indforståelse? Der er normalt ingen, der har noget imod fotografering ved fx familiefester, men rækker samtykket eller indforståelsen til, at også billederne fra senere på aftenen bliver offentliggjort i en bredere sammenhæng?

Strafferetten synes ikke at give noget klart svar herpå - og man kan i øvrigt overveje, om strafferetten overhovedet er velegnet til at regulere deltagernes retsposition. Ét er at man ikke ønsker visse former for videregivelse, men er det relevant, at dette spørgsmål udelukkende bliver et spørgsmål om straf? Efter min opfattelse ikke. Straf kan komme på tale i grovere

tilfælde, til den klart uberettigede videregivelse af private oplysninger mv., men er ikke egnet til at regulere rækkevidden af et samtykke.

Lad os derfor vende blikket mod et andet beslægtet retsområde, ophavsretten.

Begrænset overdragelse og droit moral

Ophavsretten regulerer retten til kunstneriske værker, herunder også avisartikler og TV-udsendelser, og udmærker sig i denne sammenhæng ved to interessante særtræk:

For det første er overdragelse af ophavsrettigheder ikke, som overdragelse af andet gods, fuldstændig, men vil typisk være begrænset til den forudsatte udnyttelse. En journalist, der skriver artikler til sin avis, vil som noget selvfølgelig have overdraget ophavsretten til de enkelte artikler til arbejdsgiveren, avisen, men kun inden for dennes normale virke og ikke f. eks. til videresalg af journalists artikler. (11) På samme måde vil en forfatter, der har indgået aftale med et forlag om trykning af bøger og derved overdraget (en del af) sin ophavsret, ikke samtidig have overdraget retten til f.eks. filmatisering. (12) Ideen er at erhververen kun får ret til en delvis udnyttelse, kun en ret, som enten udtrykkeligt er aftalt, eller som i øvrigt ligger som en naturlig del af aktiviteten.

Princippet kan udmærket anvendes på de deltagende i medieme. Det skal understreges, at der ikke er tale om en ophavsret - de deltagende vil som regel ikke have nogen ophavsret til en udsendelse som de deltager i - men det er min opfattelse, at man kan bruge princippet som et underliggende retsprincip, der gælder inden for det immaterialretlige (13) område. Dette vil betyde, at en onkel, der tager billeder til familiefesten, gerne må sætte dem i familiealbummet og f.eks. sende dem til deltagerne i festen - det er den private fotografs sædvanlige virke - men han må ikke sælge dem kommercielt eller offentliggøre dem i videre kredse. (14) Hvis fotografen kommer med udstyr og pressekort, er det oplagt, at sædvanlig brug er offentliggørelse i et blad. Når TV-holdet tropper op, er det åbenbart, at optagelsen er beregnet på at blive udsendt i TV, og samtykket må derfor omfatte denne brug. Et samtykke - eller en aftale - er således ikke et enten-eller: enten afviser man deltagelse, eller også går man med til hvad som helst, men et i udgangspunktet begrænset samtykke, der kun rækker til netop det, der er aftalt, eller det der naturligt må siges at ligge i situationen.

For det andet opererer ophavsretten med en særlig droit moral, en ideel beskyttelse af ophavsmanden hvis værker ikke må udsættes for krænkende ændringer eller offentliggøres i en krænkende sammenhæng. (15) Denne droit moral kan som udgangspunkt ikke fraviges ved aftale, om end man naturligvis kan aftale hvilke ændringer, der må foretages, hvorved man samtidig aftaler, hvilke ændringer ophavsmanden giver afkald på at anse for krænkende. (16) Også dette princip kan tages som udtryk for et mere underliggende princip til beskyttelse af den involveredes personlighed. Ideen er netop, at værket ikke - som andre formuegoder - kan adskilles fra ophavsmanden, og at denne derfor fortsat har beskyttelse behov i forhold til den fremtidige brug af værket. På samme måde, og for så vidt endnu tydeligere, er der et beskyttelsesbehov for den, der deltager i medieme. En beskyttelse, der rækker ud over samtykke og derfor ikke, eller i hvert fald ikke fuldt ud, kan gøres til genstand for aftale.

For den deltagendes retsposition betyder dette, at den nødvendige redigering og mediemæssige vinkling ikke må være unødigt krænkende. Selvom der foreligger samtykke, hvad der typisk vil gøre i situationer, hvor man inddrager personer i beskrivelsen af et socialt problem, og selv om samtykket indebærer en accept af udsendelse i TV, medfører dette ikke, at den efterfølgende redigering og visning er helt op til den journalistiske behandling. Der må ikke foretages krænkende ændringer, og materialet må ikke udsendes i krænkende sammenhæng.

Vurderingen er objektiv på den måde, at det ikke er tilstrækkeligt, at deltageren føler sig krænkede, f.eks. ved at være utilfreds med, hvordan han eller hun ser ud på fjernsyn. Men omvendt er der ikke frit slag for mediet.

I den nævnte DR-udsendelse fra Mors blev der foretaget en efterfølgende redigering, der må siges at virke krænkende på i hvert fald én deltager, hvilket DR da også har erkendt - om end tilsyneladende noget modvilligt og først efter pres. Det bemærkes, at denne situation juridisk også kan forstås som en overtrædelse af straffelovens § 267 om æreskrænkelser: I det omfang udsendelsen fremstår som en påstand om, at en pædagog slår et barn, er dette en krænkende påstand, hvis indhold ikke kan bevises, og derved er sanktionerbar efter straffeloven. Efter min opfattelse kan det dog være en fordel ikke at se spørgsmålet som et spørgsmål om straf: Et medies virksomhed er ikke primært strafferetligt relevant, og mediet skal ikke primært gøre sig strafferetlige overvejelser - at holde sig på den rigtige side af straffeloven - men civilretlige og presseretlige. De deltagendes retsposition bør ikke gøres afhængig af en vurdering af de få

tilfælde, hvor straffeloven må komme i anvendelse. I strafferetten er indbygget en række retsgarantier, som er beregnet til at beskytte den præsumptivt svage part, den anklagede over for staten, og i hvert fald for de ikke-professionelle deltagere er det mediet, der er den stærke part. Strafferetten er derfor ikke egnet til at regulere forholdet mellem disse to parter - undtagen i de få, særligt grove tilfælde, hvor en krænkelse tillige kan være strafbar. Ovenstående betragtninger udgør ikke en ren beskrivelse af gældende ret, fordi denne på grundlag af det foreliggende materiale i form af love og domme mv. ikke er ganske klar. På den anden side er der heller ikke tale om blot og bar retspolitiske anbefalinger til f.eks. lovgiver om, at man bør initiere ny lovgivning, fordi gældende ret er uacceptabel. Betragtningerne udgør derimod et bud på, hvorledes retstilstanden på dette noget underbelyste og ikke direkte regulerede felt kunne se ud, når man inddrager andet relevant retsmateriale, i dette tilfælde mere grundlæggende retsprincipper fra det immaterialretlige område. (17)

Registerrettens krav til samtykke

Et tredje område fortjener at nævnes, nemlig registerretten, idet personoplysningsloven indeholder en definition af samtykke, som også på det mediemæssige område kan have interesse. På samme måde som ophavsretten ikke er direkte anvendelig skal bemærkes, at personoplysningsloven med nogle ganske få undtagelser ikke gælder på det mediemæssige område, og denne lovs krav til samtykke finder således ikke direkte anvendelse på medieområdet. På den anden side er grunden til at personoplysningsloven ikke gælder medier, at de meget strenge krav til behandling af personoplysninger helt åbenbart kan hæmme mediernes virksomhed, hvorfor man i stedet har reguleret med lov om massemediernes informationsdatabaser og i øvrigt har fundet, at gældende lovgivning, inklusive strafferetten samt reglerne om god presseskik, yder tilstrækkelig beskyttelse. Der er således ikke tale om, at samtykkekravet, som det er formuleret i personoplysningslovens § 3, nr. 8, efter sin natur ikke kan fungere på medieområdet.

Bestemmelsen er sålydende: Ved samtykke forstås "enhver frivillig, specifik og informeret viljestilkendegivelse, hvorved den registrerede indvilger i, at oplysninger, der vedrører den pågældende selv, gøres til genstand for behandling".

Det interessante i nærværende sammenhæng er kravet om, at samtykket skal være specifikt og informeret. Hvad frivillighed angår, ligger dette for så vidt i begrebet samtykke - det giver ikke megen mening at tale om ufrivilligt samtykke - men der ligger dog et krav om tilbageholdenhed i forhold til personer, der befinder sig i en meget svag position, f.eks. i form af sygdom eller alkoholpåvirkning mv. Kravene om specifikation og informeret er mere relevante: Den, der ønskes registreret, må vide, hvad oplysningen videre vil blive brugt til, herunder videregivelse og videreudnyttelse, og samtykket skal specifikt angå den eller de ønskede former for brug. Overført til deltagerne hos medier ville dette for det første betyde, at der skal gives en vis information om hvad udsendelsen går ud på. Dette er naturligvis ikke altid muligt. Således vil en journalist, der arbejder med at afdække kriminalitet, ofte ikke kunne informere deltagerne uden dermed at forskertse hele formålet med udsendelsen. Men Pressenævnet har i en række sager vedrørende anvendelse af skjult kamera - et spørgsmål der i en vis forstand involverer samme problemstilling: hvornår kan man spille med fordækte kort - pointeret, at dette kun må bruges, når det er nødvendigt for udsendelsen, hvilket det i mange pådømte sager ikke har været. Kravene til samtykke kan således forstås derhen, at medierne som udgangspunkt skal informere om udsendelsen, udsendelsens vinkling og i et eller andet omfang betydningen af den kommende redigering og klipning.

For det andet betyder anvendelsen af princippet, at samtykket skal være specifikt. Dette går fint i spænd med ophavsrettens krav til aftale: I ophavsretten overdrager man ikke det hele, bare fordi man overdrager noget, og i registerretten omfatter et samtykke ikke samtykke til en hvilken som helst udnyttelse, men kun til den nærmere specificerede.

Det skal understreges, at deltagerne naturligvis ikke kan have hånd- og halsret over det færdige produkt, både fordi især TV-udsendelser er dyre og ikke kan afvente samtykke og dermed et muligt forbud helt frem til den endelige udgave, og fordi medierne ikke bare skal være mikrofonholdere for de optrædende personer, men selvfølgelig må kunne lægge en kritisk vinkling. I registerretten er der taget højde for dette med en bestemmelse om, at der stedse skal tages hensyn til informations- og ytringsfriheden efter EMRK art. 10. Dette hensyn gælder selvsagt også på medieområdet, og som ovenfor nævnt beskytter europæisk menneskeret ikke mindst pressen. En indfortolkning af krav til specificitet og informeret hvad angår deltageres samtykke, samtidig med at hensynet til pressefriheden indtænkes, synes derfor at være et

rimeligt og afbalanceret bud på en juridisk normering af forholdet mellem medier og deltagere.

Presseetik

For medieme gælder, at de udover at skulle overholde lovgivningen tillige skal handle i overensstemmelse med god presseskik. Ordningen er ejendommelig på den måde, at kravet om god presseskik er lovfæstet (efter medieansvarslovens § 35), lidt i lighed med andre såkaldte generalklausuler, hvorefter f.eks. advokater skal handle i overensstemmelse med god advokatskik, erhvervsdrivende i overensstemmelse med god markedsføringskik osv. Samtidig med at der er vedtaget nogle "Vejledende regler for god presseskik", regler som udtrykkeligt netop kun er vejledende, og endelig er der et særligt organ, Pressenævnet, der tager sig af sager vedrørende god presseskik, men dog kun kan sanktionere med kritik og krav om offentliggørelse af afgørelsen i det kritiserede medie. Der er ikke nogen nødvendig sammenhæng mellem Pressenævnets afgørelser og de vejledende regler: Nævnet skal ikke have hjemmel i en vejledende regel for at kunne kritisere, og i afgørelserne refererer Nævnet sjældent til reglerne. Reglerne stammer i øvrigt fra en tid, hvor kun den trykte presse var omfattet, og der er således regler, der refererer til brug af overskrifter og spisesedler, men ingen til de forskellige presseetiske problemer, der er forbundet med æterbårne medier. Som nævnt afholder dette dog ikke Pressenævnet fra at udvikle en praksis f.eks. i forbindelse med anvendelse af skjult kamera. (18)

Det er mit indtryk, at i hvert fald de større medier bestræber sig på at efterleve god presseskik, herunder praksis fra Pressenævnet, (19) og ud over området med skjult kamera har Pressenævnet utvivlsomt skabt en praksis med høring og forelæggelse, således at kritiserede personer nu får lejlighed til at kommentere eller imødegå kritik, der fremsættes i et medie. (20) Med hensyn til spørgsmålet om behandling af sociale problemer i medieme og det i nogen grad forbundne spørgsmål om samtykke, er der ikke tilsvarende nogen klar praksis. Regel B 5 foreskriver følgende: "Andres tillid må ikke misbruges. Der bør vises særligt hensyn over for personer, som ikke kan ventes at være klar over virkningerne af deres udtalelser. Andres følelser, uvidenhed eller svigtende herredømme bør ikke misbruges." Der er således i de vejledende regler lagt op til en særlig hensyntagen til f.eks. socialt eller på anden måde svagt stillede personer. Jeg har ikke i gennemgangen af praksis fra Nævnet fundet nogen afgørelser, der følger op på denne forpligtelse - hvorved bemærkes at Pressenævnet normalt kun behandler klagesager. Hvis ingen klager, har Pressenævnet således ikke samme mulighed for at udvikle en praksis.

Med hensyn til forståelsen af samtykke fremstår praksis ikke ganske overbevisende. Der kræves en aktiv indsats fra den deltagendes side, således at manglende protest tolkes som samtykke, og dette gælder også selvom optagelsen foregår i et privat hjem, altså et efter straffeloven ikke frit tilgængeligt sted. I en sag om politimæssig ransagning, hvor et TV-hold fulgte med, mente Nævnet ikke, at et udtryk "no photo" kunne forstås som en sådan fornøden protest. (21) Det bemærkes, at god presseskik spiller sammen med den egentlig retlige regulering. Som nævnt har Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol til gengæld for den udvidede pressefrihed opstillet betingelser for denne frihed, herunder at mediet lever op til "ethics of good journalism". Dette må tages i betragtning både af danske domstole, af Pressenævnet (der hidtil ikke synes at mene, at europæisk menneskeret er relevant) og naturligvis af medieme. Til gengæld for den stærke position medieme har og den udvidede frihed især til at videregive oplysninger eller ytringer, hvis indhold eller fremkomst ellers kunne være retsstridig, må medieme iagttage "ethics of journalism". Dette må indebære en særlig hensyntagen til præsumptivt svagere personer (se nærmere om dette også nedenfor) såvel som en velovervejet tilrettelæggelse af udsendelser, herunder vinkling og den efterfølgende klipning - og med velovervejet menes ikke kun overvejelser i forhold til salgs- og seertal, men også overvejelser i forhold til deltagere.

Social presseret

Inden for mange retlige områder gælder der forskellige regler alt efter, om parterne er ligestillede professionelle (eller ligestillede uprofessionelle for den sags skyld), eller der er tale om et mere ulige forhold f.eks. erhvervsdrivende over for forbruger. Således er der f.eks. i køberetten nogle særlige regler for forbruger køb, regler der giver den præsumptivt svage part, forbrugeren, en bedre retsstilling end købere normalt. (22)

Man kan overveje, om der på samme måde bør være en særlig beskyttelse af præsumptivt svage deltagere. Hvis sociale klienter deltager i udsendelser, kan der være grund til at tage

særlige hensyn, både i form af vejledning og information i forhold til omgang med mediet og i forhold til behandling i udsendelsen (her særligt efterfølgende redigering mv.)

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol opererer med en særlig udvidet pressefrihed over for politikere og andre, der har begivet sig ud på offentlighedens scene, ud fra den betragtning at en politiker "knowingly lays himself open to close scrutiny of his every word and deed". (23) Ved at begive sig ud i offentligheden, ikke mindst som politiker, må man på sin side tåle, at pressen går tættere på. Synspunktet kan ses som en udvidet samtykkevurdering, de pågældende samtykker til en mere vidtgående behandling i pressen, men kan også ses som et udtryk for de pågældendes status: Hvis man er politiker og dermed har eller går efter magt, må pressen som en del af sin rolle som public watchdog naturligvis gå hårdere til biddet.

Omvendt forholder det sig med sociale klienter, der ikke har nogen særlig magt eller indflydelse og som i øvrigt ikke har nogen erfaring i omgang med pressen. De vil måske gerne fortælle om sig selv - endelig er der nogen der lytter til dem - men kan ikke nødvendigvis overskue hverken, hvorledes en udsendelse kan komme til at se ud eller konsekvenser af en optræden på TV. Fra mit private arkiv har jeg kendskab til en person, der fik sin inkompetence udstillet i TV.

Efterfølgende kunne vedkommende ikke færdes offentligt uden at risikere tilråb, og nogle familiemedlemmer valgte ikke at færdes med den pågældende, fordi det var for ubehageligt. Man kan også sige det på en anden måde: De fleste, om end ikke alle, vil gerne på TV hvis de er ovenpå, hvis de kan vise, noget de kan etc., og nogle har endog professionelt brug for at komme i medierne, f.eks. politikere. Endvidere vil mange gerne fortælle deres historie. Men det er formentlig de færreste, der brænder efter at udstille egen usikkerhed, svaghed eller inkompetence. Er man inde på et sådant område, og er der ikke tale om politikere eller andre med offentligt betroede hverv, hvor det er pressens pligt at afsløre inkompetence, må medieme gå til situationen med en anderledes hensyntagen til deltagerne.

Dette sker uden tvivl i vidt omfang. Men juraens rolle er ikke at beskrive det normale og sædvanlige, men at normere og foreskrive. På den måde kan juraen understøtte ønskede tendenser i det daglige virke, skabe retspositioner for forskellige aktører og træde til med sanktioner, hvis det er nødvendigt.

Opsummering

Det er udmærket at medierne tager sociale spørgsmål op, det er for så vidt en forpligtelse, og det er ligeledes udmærket, at mennesker med problemer selv får en stemme og ikke blot får omtale. Men en sådan direkte involvering giver anledning til særlige spørgsmål og problemstillinger, som ikke er undergivet nogen klar juridisk regulering og i øvrigt næppe har haft nogen særlig bevågenhed i den presseretlige litteratur. (24)

Følgende kan opsummeres:

Vi befinder os i et spændingsfelt, hvor der som altid, når det gælder pressen, må tages hensyn *både* til pressens ytrings- og informationsfrihed og ditto forpligtelser og til deltageres beskyttelse, herunder især privatliv og ære eller omdømme.

Deltageres indforståethed med deltagelsen er af stor betydning. Den er ikke altafgørende, men dog væsentlig.

Samtykke er på samme måde af betydning, men ikke altafgørende. Endvidere må samtykket nuanceres: Det er ikke en pakke, hvor man enten køber det hele eller ingenting. Samtykke til deltagelse f.eks. i en TV-udsendelse indebærer ikke nødvendigvis samtykke til en hvilken som helst udsendelse, herunder sammenhæng, vinkling eller redigering. Samtykkets rækkevidde må forstås i forhold til mediets sædvanlige virke, og skal i øvrigt være så informeret og specificeret som muligt.

Udsendelsen må ikke være unødigt krænkende for den deltagende, uanset samtykke. Især krænkende ændringer (fx misvisende klipning) og visning i krænkende sammenhænge kan være retsstridig. Hvis udsendelsen fremstår som krænkende, må mediet kunne argumentere for, at dette var *nødvendigt* for, at mediet kunne opfylde sin forpligtelse som medie - og altså ikke bare formålstjenstligt, smart, journalistisk begrundet el. lign.

På samme måde bør vinklingen og formålet med udsendelsen eller indslaget kun skjules for deltagerne, hvis dette er nødvendigt for udsendelsen. Det er klart, at det *kan* være nødvendigt, men dette er netop et krav på samme måde som brugen af skjult kamera. Der er formentlig en tendens til at bruge skjulte metoder, fordi det er en spændende måde at arbejde på. Men det afgørende for en medieretlig (og presseetisk) vurdering er, om metoden er nødvendig for at mediet kan opfylde sin funktion i det pågældende tilfælde.

Endelig kan man tale om en særlig social presseret. Når medierne har at gøre med ikke

professionelle (i mediemæssig sammenhæng) og i endnu større grad, når deltagerne er personer med sociale problemer, skal der tages særligt hensyn, både til informationen og behandlingen. Der er naturligvis ingen grund til at informere en minister med egen pressechef om, hvordan vedkommende fremtræder på skærmen, og hvilken betydning dette kan have senere. Men det kan der i højeste grad være brug for, når deltageren er uvant med medier og endnu mere, hvis deltageren i øvrigt har sociale problemer og dermed muligvis vil have vanskeligt ved at overskue sin egen optræden. Det særlige hensyn er krævet både i forhold til forudgående information og den efterfølgende behandling.

Noter:

1. Se f.eks. Sten Schaumburg-Müller, *Presseret*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2003, s. 112 f. med omtale af centrale domme som Sunday Times v UK, Lingens v Østrig og Guardian/Sunday Times v UK; Jens Elo Rytter, *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - og dansk ret* Forlaget Thomson, 2003, s. 208 f.
2. Ugeskrift for Retsvæsen (UfR) 1994.988 og UfR 1999.1675, frifindelse af journalister for ulovlig indtrængning på fremmed grund fordi dette skete for at viderebringe oplysninger fra demonstrationer, der foregik henholdsvis i Svend Aukens have og på den kunstige ø Peberholmen, og UfR 1980.1065 og UfR 1997.259, hvor redaktør og journalist blev frifundet for videregivelse af injurierende udtalelser, netop fordi der var tale om videregivelse.
3. Bergens Tidende v Norge.
4. Henholdsvis B&P v UK og Z v Finland
5. UfR 2001.908 og 1373 (begge domme fra Vestre Landsret).
6. Stefan Zweig, *Verden af i går. En europæers erindringer*, opr. 1943, her fra Lindhardt og Ringhof, 1983, s. 281 og 283.
7. Det er betegnende at der ikke er nogen almindelig betegnelse for den person der er involveret i en journalistisk proces uden selv at være journalistisk medarbejder. Andre områder har sådanne betegnelser, "gerningsmand" inden for strafferet, "forbruger", "køber", "sælger", "lejer" etc. inden for forskellige grene af civilretten, men inden for presseretten er det ikke en position der er beskrevet og undersøgt nærmere. Jeg bruger her betegnelsen "deltager" for den der på den ene eller anden måde er involveret i den journalistiske proces, enten mere indirekte som kilde til oplysninger eller direkte som omtalt eller vist.
8. Anker Brink Lund taler om en ofte forekommende "solidaritet med de magtesløse dernede", *Den redigerede magt*, Aarhus Universitetsforlag, 2002, s. 197.
9. UfR 1989.726H.
10. Østre Landsret har også ved en senere lejlighed idømt straf med henvisning til, at der ikke forelå samtykke, jfr. UfR 1999.1154, en sag om skjult optagelse af barn under samværsdag. Uanset at resultatet i sagen er rigtigt, er begrundelsen uheldig. Samtykke er ikke et afgørende kriterium.
11. Princippet er slået fast i dommen UfR 1978.901H.
12. Ophavsretslovens § 53, stk. 3, og det underliggende specialitetsprincip, se fx Mogens Koktvedgaard, *Lærebog i immaterialret*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1999, s. 360.
13. Immaterialretten omfatter lovregulerede områder som ophavsret og patentret, men også ulovregulerede områder som retten til eget billede.
14. Digitalbehandling er omfattet af personoplysningsloven, berørt nedenfor.
15. Ophavsretslovens § 3.
16. Dette var tilfældet i UfR 1997.975 hvor det blev anset for accepteret at en spillefilm blev vist i panscannet udgave på TV.
17. Med juridisk sprogbrug er der tale om de sententia ferenda-betragtninger, ikke de lege lata eller de lege ferenda.
18. Se nærmere *Pressenævnets Årsberetning*, 2000, s. 9 f..
19. Ved i hvert fald en enkelt lejlighed har Jyllands-Posten dog tilkendegivet ikke at ville følge indholdet af en kendelse, i den såkaldte Somalier-sag hvor Pressenævnet kritiserede, at avisen bragte nationaliteten af to søstre, der havde fået dom for overfald på en anmelder af en voldtægt, foretaget af deres bror. Afgørelsen er også efter min vurdering kritisabel, jfr. *Presseret*, s. 304.
20. Se nærmere Henrik Karl Nielsen, "Pressens forelæggelsespligt", UfR 2003B.141 ff..
21. Sag 23/2001, refereret i *Pressenævnets Årsberetning*, 2001, s. 64 f. Pressenævnet synes at bygge sin afgørelse på, at der efter DR's oplysning uden protester var filmet i en længere

periode, og at "no photo" kunne forstås som, at genkendelige billeder på vægge ikke måtte fotograferes. Nævnet er således indgået i en nærmere bevisvurdering, en vurdering der til andre tider afvises som uden for Nævnets kompetence.

22. Senest er det foreslået at hele obligationsretten deles op i en professionel og en socialt beskyttende, jfr. Jens Evald, "Om retsprincipper i formueretten", *Om retsprincipper*, Jurist- og Økonomforbundet, 2004.

23. Et princip der blev slået fast allerede i en dom fra 1986, *Lingens v Østrig*, hvorfra citatet er hentet.

24. Dette gælder også min egen *Presseret*, og nærværende artikel er skrevet på initiativ af Lars Uggerhøj, som jeg herved takker for at have henledt min opmærksomhed på dette praktisk og juridisk interessante felt.

BLÅ BOG

Sten Schaumburg-Müller er lektor ph.d. ved Juridisk Institut, Århus Universitet og har tidligere arbejdet som advokat i Danmark og juridisk rådgiver i Afrika. Har længe interesseret sig for den retlige regulering af informationer og offentlighed, underviser i informationsret og har senest skrevet bogen "Presseret".

Vollsmose - en bydel som kioskbasket

Af Lise Færch,
chef for Socialministeriets Udviklings- og Formidlingscenter for Børn og Unge
lise@faerch-net.dk

"Tør du se et nyt billede af "Mosen"? Tør du høre en anderledes historie om stedet med det dårlige ry? Tør du opleve et bagholdsangreb på den sædvanlige, journalistiske vinkel, der igen og igen tegner et ensidigt portræt af en fynsk bydel, som alle har hørt om, men som mange ikke tør besøge".

Sådan indleder Odense Teater annonceringen af det nyskrevne teaterstykke "Vollsmose - portræt af en bydel af Daniel Wedel og Jens August Wille. Et eksempel på hvordan kunsten kan være med til at sætte en anden diskurs, end den pressen vælger - her i forhold til en bydel. Denne artikel handler også om Vollsmose - ikke fordi Vollsmose er noget særligt, men fordi bydelen er yderst anvendelig til eksemplarisk læring.

Mit perspektiv på Vollsmose og medieme har jeg fra tre berigende år som chef for det kommunale Vollsmosesekretariat, som skulle realisere den udviklingsplan, der er aftalt mellem Odense Kommune og Integrationsministeriet. Andre i anderledes positioner vil kunne lægge andre forståelsesrammer ned over bydelen og dens problemstillinger.

Når Vollsmose har fået så stor national opmærksomhed, er det udtryk for, at bydelens særlige problemstillinger repræsenterer nogle generelle samfundsmæssige problemer, som rækker langt ud over selve Vollsmose - og kaster en skygge ikke blot over Odense, men over Danmark. Vollsmose-bydelen er kendt - og frygtet - af stort set enhver dansker. Ikke fordi så mange har været der, men i kraft af det billede den medie-mæssige dækning af en lang række stærkt foruroligende episoder gennem de seneste år har tegnet af bydelen. For mange fremstår Vollsmose som skrækscenariet for et multi-etnisk Danmark.

At det netop blev Vollsmose, der blev det landsdækkende skrækeksempel, beror i høj grad på tilfældigheder. Det er dog næppe uden betydning, at det landsdækkende TV 2 ligger i Odense. Det ændrer dog ikke ved, at det landsdækkende mediefokus på bydelen har en utrolig stor betydning for de mennesker, som bor der, de professionelle og de forandringsmuligheder, der findes.

Jeg indleder med at fortælle Vollsmoses historie - ikke mindst for herigennem at forstyrre den for-forståelse, som jeg formoder, at de fleste læsere vil have, når navnet "Vollsmose" nævnes. Samtidig finder jeg det centralt at se udviklingen af denne og lignende bydele i en samfundsmæssig forståelsesramme. Jeg vil efterfølgende komme ind på betydningen af såvel historien som pressens dækning i forhold til de mennesker, der bor der og socialt arbejdes praktikere, praksis og metodevalg.

Vollsmose - et barn af sin tid

Odense har 180.000 indbyggere - 10.000 bor i Vollsmose på 2,5 kvadratkilometer. Bydelen er kendt i hele Danmark i kraft af det billede, den medie-mæssige dækning af en række foruroligende episoder gennem de seneste år har tegnet af bydelen.

Store bydele som Vollsmose findes overalt i Norden og resten af Europa. I Danmark kan man bl.a. nævne Gjellerup, Avedøre Stationsby, Ishøj, Brøndby Strand m.v. De er opført i 70'erne og har grundlæggende samme udformning og har stort set gennemgået den samme sociale udvikling. De er alle opført efter den franske arkitekt Le Cobusiers princip om funktionsadskillelse - adskillelse af blød og hård trafik, boliger og handel samt ønsket om at forene byen med naturen.

Nybyggeri af det omfang var forudsætningen for at løse 60'ernes meget store boligangel. Begyndende højkonjunktur, urbaniseringen, den teknologisk udvikling sammen med øget velstand resulterer i behov for bedre boliger med mere plads og komfort.

I forhold til beslægtede byggerier udmærkede Vollsmose-bebyggelsen sig ved de meget smukke og attraktive grønne områder, som bebyggelsen opkranser. Den dag i dag fremstår Vollsmose som en meget grøn og venlig bydel.

Tre store boligorganisationer stod i samarbejde med Odense Kommune bag planen om at skabe

en ny bydel i Odense. Planen var, at der skulle bygges i tre etaper med tre boligenheder i hver etape. Det gik stærkt med at bygge de præfabrikerede moduler. I 1968 stod første etape færdigbygget, og der var ventelister til lejlighederne. I løbet af de næste år blev 2. etape - "Bladparkerne" (Ege- Bøge- og Birkeparken) bygget.

I 1972 åbnede det stort anlagte indkøbscenter Øst. Men 1972 var også året, hvor den første udlejningskrise viste sig - ikke mindst på grund af oliekrisen og hermed en meget stærkt stigende boligrente. Vollsmose blev højrente-byggeri. En afgørende faktor for den sociale udvikling - her som i alle de øvrige boligsociale satsninger i de år.

Med kvindernes adgang til arbejdsmarkedet begyndte børnetallet at falde, og færre ønskede store lejligheder. Det blev til gengæld både attraktivt og økonomisk muligt at eje sin bolig. Mange flyttede derfor i ejerbolig, ikke mindst i Odense, hvor byggematadoren Jens P. Koch byggede hele bydele med rækkehus-bebyggelser rettet mod samme målgruppe som boligene i Vollsmose. Den konkurrence tabte Vollsmose - det var blevet svært at leje ud.

I den situation ligger det jo snublende nært for at anvende de ledige lejligheder til boligsocial anvisning. I de første år med udlejningskrise blev mange førtidspensionister og enlige forsørgere anvist bolig i Vollsmose. Senere kom indvandringen, med familiestørrelser, som passede til de store lejligheder. I de senere år var det i stor udstrækning familier med flygtningestatus, som havde behov for mere akut boligplacering.

I takt med disse nye befolkningsgruppers indflytning i området begyndte de mere økonomisk velstillede og ressourcestærke beboere at flytte. Udlejningen/anvisningen skete i stigende grad til personer uden tilknytning til arbejdsmarkedet. De dyre, store lejligheder var ganske enkelt blevet for dyre for den målgruppe, som Vollsmose oprindeligt var bygget til.

Som i andre lignende boligområder viste det sig, at de flotte visioner så småt var ved at briste. Betonbyggeri blev ikke længere opfattet som æstetisk eller attraktivt. Boligområder som Vollsmose fik et negativt image i store dele af befolkningen - en stempling, der blev forstærket af indflydelsesrige mediers negative omtale. Bydelen, der var bygget til arbejderfamilier, blev i stigende grad beboet af mennesker udenfor arbejdsmarkedet og fik hermed karakter af en social ghetto - og i Vollsmose også med en etnisk overbygning.

I tredje etape af byggeriet ændrede man planerne om højhusbyggeri og opfører i stedet tæt, lav bebyggelse. Disse boliger var og er stadig attraktive, og området adskiller sig markant fra den øvrige del af Vollsmose. I 1982 var den samlede byggeplan afsluttet med 3.800 lejeboliger.

80 nationaliteter

Lejlighederne i Vollsmose er lyse og rummelige, huslejen er i den første del af byggeriet konkurrencedygtig, og den samlede boligmasse er i god stand. Der er 14 daginstitutioner, tre skoler. Der er et gymnasium, bibliotek, ungdoms- og børneklubber, foreninger og plejehjem, mange ældreboliger og handicappede boliger, ni sportsanlæg, idrætshaller, svømmehal, indkøbscenter og et stort og meget smukt naturområde.

Der lever 80 forskellige nationaliteter i Vollsmose uden nævneværdige kulturelle konflikter. Ca. 35 procent af Vollsmoses beboere er af dansk herkomst. Det multietniske er et grundvilkår.

Gruppen af etniske danskere er fortsat den største minoritetsgruppe. Mange er tilbøjelige til at se "løsningen" af bydelens problemer i denne gruppe. Målt på stort set alle sociale parametre må det dog konstateres, at en overordentlig stor del af dem er sårbare, skrøbelige liv.

Der er en stor befolkningsgruppe fra Tyrkiet, som kom til Odense for primært at dække industriens mangel på arbejdskraft i 60'erne og 70'erne. Der bor også en stor gruppe af de vietnamesiske bådflygtninge. Den iranske gruppe er primært vestligt orienterede flygtninge fra Shah-styrets fald. Irakerne og pakistannerne er dels politiske flygtninge dels indvandrere, som kom for at tilbyde deres arbejdskraft. Den kurdiske flygtningegruppe kommer fra både Tyrkiet, Irak og Kuwait.

Den store somaliske gruppe er krigsflygtninge, En del er bekendt med vestlig kultur, idet Somalia har været en italiensk koloni - for andre opleves Danmark som "landet ved verdens ende". De statsløse palæstinensere kommer fra mange lande, men har ofte i generationer levet i overbefolkede flygtningelejre med kun sporadisk mulighed for uddannelse og arbejde.

Beboerne i Vollsmose er indbyrdes meget forskellige, men på trods af krige og uafsluttede konflikter i hjemlandene har de i Vollsmose fundet et rummeligt og accepterende boligområde, hvor de kan leve deres liv i et socialt fællesskab og med deres kulturelle og sociale særkende. Set i det perspektiv kan man nærmest betegne Vollsmose som det mest vellykkede integrationsprojekt i Danmark.

Der er mange menneskelige ressourcer i Vollsmose. Der gøres en stor indsats blandt frivillige i det livlige forenings- og klubliv samt i øvrige frivillige aktiviteter i området. Generelt er aktiviteter i Vollsmose baseret på frivillig arbejdskraft. Mange har tid til fællesskab. Der er en stor hjælpsomhed og solidaritet overvejende dog inden for éns egen (etniske) gruppe og/eller boligafdeling. Der er initiativ, virkelyst og ideer til at "klare sig på trods". Det kan betegnes som alternative livsstrategier, som rummer et potentiale til forandring. Der er mange velfungerende mennesker i området, når de får mulighed for at gøre noget på egne præmisser.

Ud fra den statistiske viden vi har, er bydelens særlig særkende:

- Udtalte, men meget traditionelle, fattigdomstræk med markant mangel på:
  - Uddannelse
  - Beskæftigelse
  - Indkomst
  - Stor børnerigdom (40 % u. 18 år)
- Det multietniske som grundvilkår
- Lav områdekriminalitet (straffelovsforbrydelser begået i bydelen)

Mediernes cementerede billede

Massemedierne er en vigtig magtfaktor i samfundet. De sætter i høj grad den politiske dagsorden og kan mobilisere stærke emotionelle kræfter i samfundet i forhold til de enkeltpersoner, sagsområder eller sociale problemstillinger de sætter fokus på. Mediernes generelle fremstilling af Vollsmose har en noget anden karakter og det perspektiv og den forståelsesramme, stort set alle medier, har valgt bliver også den brede befolknings opfattelse af bydelen. Her sættes emotionerne virkelig i spil.

Igen og igen cementeres billedet af en bydel, der er uden for myndighedernes kontrol. Et "no-go" område for politiet. Et symbol på myndighedernes magtesløshed i forhold til bandedannelse og ungdomskriminalitet. Hvor det multikulturelle altid er udtryk for problemer.

Ifølge politiet er der 200 stærkt ud-ad-reagerende drenge og unge mænd i Vollsmose. Deres til tider yderst grænseoverskridende adfærd i Vollsmose og andre steder i byen følges på nært hold af medierne. Til tider kan man få den tanke at der er tale om et symbiose-lignende forhold, hvor de unge får enorm opmærksomhed på deres acting-out og medierne får "den gode historie".

Eet er de mange overskrifter men det mest påfaldende er, at der altid eksplicit laves en kobling mellem de unges kriminalitet, deres etniske oprindelse og deres tilknytning til Vollsmose. Denne kobling oplever man aldrig, når mennesker fra andre bydele er involveret i kriminalitet. Konsekvensen er, at omverdenen i dag stort set opfatter Vollsmose synonymt med kriminalitet og integrationsproblemer.

Medierne udviser ligeledes stor interesse for det, svære og udfordrende kulturmøde, som udspiller sig hver dag i Vollsmose.

Danmark har indtil nu været et utroligt kulturelt homogent samfund. Derfor er vi også meget uvante med at italesætte hvilke værdier og menneskesyn dansk kultur egentlig baserer sig på – det er for os nærmest naturgivent. Det gør mødet med andre kulturer utroligt udfordrende. Vi har grundlæggende utrolig svært ved at forstå, at andre mennesker kan leve med værdier, som adskiller sig markant fra vores. I mediernes behandling af spørgsmålet kan man til tider få den opfattelse, at vi betragter den multikulturelle udfordring som et overgangsfænomen. At f.eks. det at være muslim er "noget, der går over" som en slags sygdom eller fejlorientering. At vi på få år atter er et homogent kulturelt samfund. Naturligvis vil de forskellige kulturer påvirke hinanden - over tid - med udgangspunkt i en dansk grundkultur. Men den slet skjulte forventning om at andre kulturer med dets værdier i løbet af få år overtager traditionelle danske kulturtræk, tror jeg ikke på.

Ud over kriminalitet og integrationsproblemerne er Vollsmose naturligvis også eksponent for hele ghettoficerings-diskussionen, som jeg i øvrigt ikke skal komme yderligere ind på her.

Rollen som syndebuk

Vi kender det så godt i socialt arbejde på individ- og familieniveau. Den store betydning en udvalgt syndebuk har - holder systemet i balance - om end en rigid og problematisk balance. Når medierne fastholder et så massivt fokus på Vollsmose, skal det naturligvis ses i sammenhæng med, at det er emner, som har klangbund i befolkningen.

Man kan i den forbindelse med god mening lægge samme syndebuk-perspektiv ned over Vollsmose. Nu kan vi alle vende vores vrede, bekymringer og angst mod særlige lokalområder og befolkningsgrupper. Hermed slipper vi for at se de reelle problemer i øjnene og forholde os ansvarligt til dem som fælles samfundsmæssige problemer, hvor majoritetssamfundet - socialt og etnisk - bærer det største ansvar.

Vollsmose er et i den grad et politiseret område. Når et spørgsmål om adskillelse af drenge og piger til svømmeundervisning kan nå helt til Folketinget, så er det et strålende eksempel på, at der er noget helt andet i spil end blot de konkrete problemer. Vollsmose er blevet symbol på og syndebuk for nogle dybt politiske problemer, som vi ikke har nogle enkle eller træfsikre løsninger på.

Her kan de utilsigtede negative konsekvenser af den førte integrations- og boligpolitik personificeres. Vollsmose er i dag blevet symbolet på hvordan man skaber en social og etnisk ghetto samt et eksempel på hvor farlig en cocktail det er.

Vollsmoseborger - et mærke i panden

Det har sin pris at have adresse i Vollsmose. Mange oplever mærket i panden i et utal af situationer. Med adresse i Vollsmose skal du som etnisk dansker nærmest "stå til regnskab for", hvorfor du bor der. Samtidig kan du have vanskeligheder ved at få oprettet et kontokort, få en taxa, få forsikring til acceptabel pris etc.

Den negative stempeling fra omverdenen skaber hos mange - især etniske danskere - et meget stærkt fokus på "dem" udenfor og "os" indenfor. Man træder i forsvarsposition og oplever en forståelig vrede overfor den omverden, som tillader sig at dømme

En 5. klasse fra en Vollsmose skole er på tur til København. De mennesker, der er omkring dem finder ud af, at det er en skoleklasse fra Vollsmose. Der går rent zoologisk have i det - og det er ikke sundt for små barnesjæle!

Umiddelbart efter den 11. september 2002 oplevede mange - især muslimske kvinder - ubehagelige episoder, som gjorde, at mange ikke bevægede sig udenfor lokalområdet i en meget lang periode. Indenfor døgninstitutionsområdet oplever man, at - især drenge fra Vollsmose - nærmest skal leve op til deres ry og hermed bliver langt sværere at nå pædagogisk - en slags selvopfyldende profeti.

På den anden side må man konstatere - på godt og ondt - at mange Vollsmoseborgere overhovedet ikke har viden om den omverdensopfattelse, der eksisterer.

En survey-undersøgelse om Vollsmose-borgernes opfattelse af Vollsmose har vist, at 25 procent oplever, at Vollsmose har et godt ry som boligområde. Dette er naturligvis udtryk for, at man ikke kender omtalen i danske medier, men har sin opfattelse fra de etniske miljøer man færdes i.

I den sammenhæng er et vigtigt at forstå, at mange af de svagest integrerede flygtninge og indvandrere finder Vollsmose attraktiv. Det gør de, fordi de ønsker at genskabe sociale netværk med deres landsmænd, og fordi boligplacering i danskdominerede boligområder indebærer ensomhed og isolation. Selv om vi alle ved, at etniske ghettoer gør integration i det danske samfund vanskelig,

må man dog vise forståelse for, at disse boligområder opstår. Hvis jeg var endt i et fremmed land, som f.eks. Saudi Arabien af nød, tror jeg også, at jeg ville være glad for at bo blandt landsmænd.

Vollsmoseborger og pressen

Da bølgerne gik højest, og pressen nærmest lavede big brother videoovervågning af hele området, var det i en periode forbundet med en vis risiko at optræde med et kamera i bydelen. Beboerne havde simpelt hen fået nok og jog pressefolk ud af området, når de blev genkendt. Siden hen har der været en højere grad af forsoning, men med jævne mellemrum optræder repræsentanter for beboerne - forståeligt - med stor afstandtagen til mediedækningen. De orker ikke den negative omtale, vil ikke finde sig i det stemplende perspektiv.

I lignende bydele er der eksempler på, at beboerne har lavet en egentlig pressestrategi for at beskytte et boligområde. Det er ikke sket i Vollsmose, men muligheden har været drøftet i beboerdemokratierne. Det er imidlertid vanskeligt for 10.000 mennesker at gennemføre en egentlig strategi, men der er i dag en langt mere bevidst holdning til at arbejde med pressen, end jeg oplevede for fire år siden. Der er imidlertid naturligvis også i området mange interessekonflikter og forskellige holdninger og meninger, ligesom der er rigtig mange partipolitiske og boligpolitiske interesser på spil - både i problemerne og i løsningerne.

Konsekvensen er, at pressen fortsat altid kan få bekræftet det perspektiv, de ønsker at formidle - de kan bare spørge forskellige kilder.

Vollsmosesekretariatet og pressen

Selve etableringen af Vollsmosesekretariatet gav en del presseomtale. At Odense kommune etablerede en projektorganisation refererende til Økonomiudvalget og Borgmesteren baseret på samarbejde blev af mange vurderet som ren kamikaze. Som kommunal forpost i en forandringsproces var pressen fra dag ét en næsten daglig samarbejdspart - døgnet rundt - for sekretariatet - og det var lærerigt! Vi valgte fra begyndelsen at have en konstruktiv og samarbejdsorienteret tilgang til medierne - if you can't beat them, join them. Vi stillede altid op. Vi ville sikre, at de havde overblik og "facts" - de korrekte og nuancerede baggrundsoplysninger, og vi formidlede gerne kontakt til relevante kilder og interviewpersoner. Generelt altid behjælpelige. Jeg synes, at det overordnet var en formålstjenlig tilgang. Det bevirkede i stigende grad, at vi blev "indgangen" for medierne, når de dækkede stof fra Vollsmose. Når der var bål og brand, blev det naturligvis overskrifterne, men i mange andre situationer synes jeg, at det lykkedes at bidrage til mere kvalitativt, lødige artikler. Noget af det, jeg lærte, var, at pressen bliver lidt pirret i sin nysgerrighed, hvis man kan lægge en ny, lidt skæv vinkel på en historie og se det positive perspektiv. Jeg har også lært forenklingens kunst. Som fagfolk vil vi gerne formidle på et meget detaljeret niveau - det er ikke muligt i forhold til medierne. Man må udvælge sig sine centrale budskaber på bekostning af helhedssyn og kompleksitet. Jeg har også lært at tale så koncentreret, at det er meget svært at klippe i mine udtalelser - klog af skade.

På et tidspunkt arbejdede to journaliststuderende i sekretariatet i seks måneder, mens de skrev deres speciale - en lokal Vollsmose-avis. Det var en fornøjelse at opleve, hvordan de tog Vollsmose til sig - på godt og ondt. Den ene blev efterfølgende ansat på Fyns Stiftstidende og bidrog til ganske nye perspektiver på Vollsmose. Samtidig blev Vollsmose-avisen en realitet med ansættelse af en journalistisk medarbejder og mange frivillige. Den udkommer i dag hver sjette uge og har et markant flertal i bydelen som læsere. Der er senere kommet en lokal TV station - landets mindste, som ud over at sende i Vollsmose nu også kan modtages af hele Fyn en gang om ugen.

Vollsmose har ligeledes sin egen borgerdrevne og ret interaktive hjemmeside www.vollsmose.dk. Sammenlagt må man sige, at bydelen på mange fronter har taget medierne til sig som formidlingsredskab og bidrager til at skabe andre mediemæssige billeder og historie om det levede liv i Vollsmose.

Jeg har ofte stillet mig selv spørgsmålet - om medierne ønsker at Vollsmose skal blive en succeshistorie, eller om den dramatiske arena er en bedre historie? Svaret kender jeg ikke, men generelt synes jeg, vi har haft et ordentligt samarbejde med pressen med en gensidig respekt - dog med en enkelt undtagelse.

TV 2 tabte

Da den særlige Vollsmose-indsats havde været i gang godt et år, begyndte en journalist fra TV2 at lave research m.h.p. et dagligt status-indslag over en uge i Nyhederne. Hun var i kontakt med gud og hver mand - foreninger, borgere, alle forvaltningsgrene og sekretariatet. Ingen kunne gennemskue, hvilken vinkel hun arbejdede ud fra. Det blev en mareridtsagtig uge. Journalistens vinkel viste sig at være: fiasko, til grin, stigende ledighed, stigende kriminalitet o.s.v. Dokumentationen var fremskaffet ved krydsklippede interviews, hvor forskellige udtalelser klippes sammen og sættes sammen i en helt ny kontekst. Interviews var konsekvent klippet, så f.eks. kun den ene kritiske sætning, der var sagt, kom til at stå alene. Der var ladet hånt om faktuelle oplysninger og i stedet anvendt løse udsagn. Alle bidragsydere følte sig ført bag lyset - uden undtagelse tror jeg faktisk.

Fra politisk side - såvel Bertel Haarder som alle lokale politikere - rejste der sig naturligvis stor bekymring og usikkerhed. Der var ingen overensstemmelse mellem de rapporter, de modtog for at følge progressionen i planen, og det billede, som TV2 tegnede. Hvem skulle de stole på ?

I den situation viste det sig altafgørende, at vi havde en strategi om altid at ligge inde med aktuelt statistisk materiale. Dagen efter at udsendelsesrækken var slut, kunne sekretariatet udsende et ekstraordinært nyhedsbrev med titlen "Besked", hvor hver enkelt påstand fra TV2 kunne tilbagevises med faktuelle og officielle tal fra politiet og de forskellige forvaltninger.

Hvis man kan tale om tabere og vindere i den situation, så tabte TV2 og tilliden til planen og Vollsmose vandt. Der nåede ikke at opstå politisk mistillid - til gengæld er der en journalist, som har fået sit sidste interview i Vollsmose og Odenses kommunale forvaltninger.

Drengene fra Vollsmose

Jørgen Flindt Petersens udsendelsesrække "Drengene fra Vollsmose" er et eksempel på en helt anderledes måde at fortælle om livet i Vollsmose på. Hovedpersonen Amer blev landskendt og hermed også underlagt en medie-skabt positiv forventningsspiral. En forventning, som han heldigvis har indfriet - det er gået ham godt, langt bedre end nogen kunne forvente.

Da serien kørte oplevede man en vis spænding og let bekymring blandt mange Vollsmoseborgere - ikke mindst i den palæstinensiske befolkning. Hvordan ville Danmark reagere på beskrivelsen af deres daglige liv? Generelt ser jeg "Drengene fra Vollsmose" som et helt markant vendepunkt i den nationale interesse for Vollsmose. Den nåede langt ud over klicheerne uden at fornægte problemerne og gav samtidig alle en klar fornemmelse af, hvad vellykket integration forudsætter: At vi dropper stereotyperne, at vi giver hinanden en reel chance.

Det sociale arbejde

Jeg tror, at de fleste, der arbejder med socialt arbejde i Odense, er trætte af Vollsmose. Ressourcerne er jo forbundne kar mellem bydelene, og Vollsmose har nødvendigvis været forfordelt i de sidste 20 år. Ikke desto mindre er situationen uforandret, og arbejdstilsynet har gang på gang afleveret deprimerende rapporter om det psykiske arbejdsmiljø på socialforvaltningerne. På den måde er der jo også kamp om fokus og ressourcer internt i den sociale sektor.

Sociallovgivningen og det sociale arbejde er i Odense kommune fordelt i tre forskellige forvaltninger ud fra et aldersprincip (0-18, 18-60, 60-). Det indebærer, at størstedelen af det sociale arbejde med gruppen af voksne og ældre ikke er lokalområde-baseret. Vollsmoses borgere er henvist til centralt placerede kontorer på lige fod med øvrige Odense-borgere.

Hermed optræder den enkelte Vollsmoseborger som individer, uden at der skabes viden om og fornemmelse af den gruppemæssige sammenhæng, den enkeltes liv leves i. I de sociale og etniske grupper. Herunder også betydningen af at bo i en bydel, hvor syv ud af 10 voksne er uden tilknytning til arbejdsmarkedet.

Nu er socialarbejdere jo også mennesker og hermed også underlagt de almindelige påvirkningsmekanismer - herunder massemediernes. Uden at have været helt tæt på det individuelle klientarbejde i disse afdelinger, er det mit klare indtryk, at de fleste socialarbejdere er præget af det medietegnede billede af Vollsmose og den afsmittende effekt, det har på holdningen til indbyggerne.

Når jeg f.eks. i Vollsmose har oplevet udtalelser fra socialrådgivere som "så kom der to af de sorte..", giver det da stof til eftertanke. Er det udtryk for en ureflekteret lokal jargon eller stikker det dybere?

Betydningen i forhold til stemplingseffekten er vanskelig at afgøre. Mange kontanthjælpsmodtagere fra Vollsmose er udsat for en dobbelt eller tredobbelt stempling i forhold til arbejdsmarkedet: kontanthjælpsmodtager, evt. anden etnisk baggrund end dansk og så bosiddende i Vollsmose. Om der er en tilsvarende tilbøjelighed til at stemple blandt de professionelle, kan man kun gisne om, men udtalelser som "vi kan jo ikke finde 10 mennesker i Vollsmose med en ren straffeattest" er dog tankevækkende.

Et er dog sikkert. Når hver fjerde kontanthjælpsmodtager i Odense kommer fra Vollsmose, så vil den enkelte sagsbehandler dagligt blive konfronteret med kulturmødet, uden at dette udfordrende møde nødvendigvis er sat på den faglige dagsorden.

Børnene

Det sociale arbejde med børnene og de unge er i langt højere grad lokalt forankret. Med Vollsmoses rigdom på børn er der et meget stort antal professionelle på området indenfor mange sektorer og mange forskellige faggrupper med forskellige faglige tilgange. Ingen er upåvirket af at arbejde professionelt i Vollsmose.

Omverdenens - venner og familie - holdninger til området, de store sociale problemer, det daglige udfordrende kulturmøde, er en stærk cocktail og en stor faglig udfordring.

Tegnet med en bred pensel har jeg sommetider fået det billede, at når man som professionel bevæger sin ind i den fysiske firkant, Vollsmose danner, så glemmer man meget let de normalitetsgrænser, der er i det omkringliggende samfund. Nogle opgiver helt at sætte grænser og bliver trætte, udslidte, vrede på forældrene, ønsker sig nogle andre børn at arbejde med end dem, der er.

Andre formår at forene respektfuld forståelse med mere formålstjenlige måder at lave

grænsedragning på og arbejder med at udvikle myndiggørende metoder med udgangspunkt i den befolkning, der nu engang bor der.

Det er en stor faglig udfordring at arbejde i Vollsmose. Det pres, de forskellige faggrupper oplever, har i perioder resulteret i, at medierne er blevet brugt som magtmiddel i forhold til politikerne, forvaltningssystemet, indbyrdes faglige anklager om at reagere for langsomt, krav om reaktion på belastet psykisk arbejdsmiljø m.v.

Det er forståelige reaktioner, men - selv om det ikke er formålet - ændrer det ikke ved det faktum, at de professionelle kommer til at understøtte mediernes perspektiv og bidrage til bydelens stigmatisering i deres kamp for acceptable arbejdsvilkår. Et sandt dilemma!

De unge "dagsorden-sættere"

De mest synlige og mest alarmerende har været og er problemerne omkring de aggressive udad reagerende unge fra indvandremiljøerne. Disse udad reagerende unge afføder et utroligt politisk og folkeligt fokus - og krav om, at situationen skal ændre sig i positiv retning.

Grupper af unge drenge, som i den grad udfordrer de forskellige professionelles faglige selvforståelser og traditionelle problemløsningsmetoder. De kommer til at sætte dagsordenen og bidrager til et ganske urimeligt unuanceret og stigmatiserende billede af gruppen af to-kulturelle unge.

I forhold til medierne kan man i perioder med rette anvende begrebet "et symbiotisk forhold". Medierne får dramatiske historier, og de unge bliver til deres store tilfredsstillelse næsten overeksponeret i deres "acting out".

Deres adfærd er i den grad grænseoverskridende - både i forhold til danske normer, men også i forhold til normerne i enhver anden kultur. Politiet reagerer, og der laves akutte og ressourcekrævende sociale tiltag, målrettet disse grupper af "støjende" drenge. Alt imens ser man lignende gruppedannelser spire blandt endnu yngre drenge. "Brandmandssyn" kan man måske kalde denne kortsigtede strategi - man slukker småbrande efterhånden, som de opstår. En strategi, som nok er nødvendig, men som er kortsigtet, defensiv og i min terminologi uden et forebyggende perspektiv. Socialt arbejdes metoder kommer til kort, og politimæssige metoder og indsatser må tage over.

Disse grupper af unge sætter det traditionelle sociale hjælpesystem skakmat. De vil ikke tage imod vores "hjælp" - de vil ikke "tilpasses". Vi har demonstreret, at vi ikke vil dem - nu vil de ikke os.

De folkekrav om handling, som mediedækningen af disse grupperinger skaber, ser jeg som en af de helt store udfordringer for det sociale arbejde, og for det vi kan kalde dansk tradition eller kultur. Det skaber det social- og retspolitiske paradoks, at man mødes med krav om at gribe til midler, som grundlæggende strider mod dansk kultur og principper - for at beskytte dansk kultur.

Tine Egelund (1997 *Beskyttelse af barndommen*, København, Hans Reitzels forlag) taler om sondringen mellem "børneværn" - de indsatser, der har udgangspunkt i at beskytte børnene - og "samfundsværn", som har til formål at beskytte samfundet mod børnene. I denne socialt arbejdes afmagt krydser netop de to syn klinger. To markant forskellige ideologiske retninger er i indbyrdes kamp: omsorg eller straf. Det samme mønster har for nyligt vist sig blandt de professionelle omkring drengene på Indre Nørrebro.

Positive modbilleder

Den metodemæssige udvikling har været ret paradoksal i Danmark. I den sociale sektor

satte man i stigende grad fokus på individuelt socialt arbejde med psykologiske forklaringsmodeller. Samtidig mistede man interessen for socialt samfundsarbejde og samfundsmæssige forklaringsmodeller - men en anden sektor tog metoden op.

By- og Boligministeriet havde i mange år arbejdet med bygningsmæssig byfornyelse. Den ældre boligmasse blev renoveret med nye tage, afløb, køkkener og eget toilet. Efterhånden stod det imidlertid klart, at høj bolig-mæssig kvalitet ikke i sig selv skabte velfungerende boligområder. Hermed opstod begrebet "helhedsorienteret byfornyelse", som ud over bygningsmæssig fornyelse inddrager de rekreative arealer, generelle sociale- og kulturelle tilbud og særlige gruppers særlige behov.

Efter en forsøgsperiode blev helhedsorienteret byfornyelse forankret under betegnelsen "Kvarterløft" og ledet af et tværministerielt udvalg - Byudvalget, der består af følgende ministre: social-, undervisnings-, kultur-, indenrigs-, finans- og by- og boligministeren. By- og boligministeren var formand for udvalget. Kvarterløft er senere blevet en del af Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration - en organisatorisk tilknytning, som understreger den overordnede forståelse af problemkomplekset.

Vollsmose har de seneste tre år været Kvarterløfts-område. Hermed er der tilføjet det mere traditionelle sociale arbejde en ny dimension. Kvarterløft har fokus på aktiv borgerinddragelse og tager udgangspunkt i, at de, der vil noget konstruktivt med lokalområdet, skal have stillet ressourcer til rådighed og støttes.

Dette har givet ny og "kontekst-forstyrrende" mediemæssig omtale. Det har givet et langt mere nuanceret billede af, hvad Vollsmose også rummer. Nogle eksempler: "Erindringens Træ - Vollsmoses kulturskat" - en bydel, der rummer verdenshistorien gennem de ældres livshistorier. Muslimske pigers klub, der laver kunstudstilling i byens offentlige udstillingshal. Vollsmoses børnekor, der indspiller CD. Oprettelse af en utrolig populær cykelskole for kvinder. En stor gruppe arabiske mænd, som træder i karakter som ansvarlige voksne. Repræsentanter for borgerne, som tager til genmæle i medierne - de vil ikke finde sig i den stempling området er udsat for o.s.v.

Jørgen Flindt Petersens generelle interesse for bydelen og "Drengene fra Vollsmose" i særdeleshed har ligeledes bidraget til, at et stigende antal mennesker i højere grad opfatter Vollsmoses problemstillinger mere nuanceret.

Denne udvikling underbygges af en statistisk undersøgelse af fynske borgeres syn på Vollsmose. Den er ikke god, men det er slående, at den generelle tendens er, at man oplever, at der er sket en positiv forbedring i de seneste år.

Kvarterløft er måske en af de konstruktive metodiske rammer, som ud over at øge livskvaliteten generelt, også rummer en del af svaret på, hvordan man kan skabe modbilleder til mediernes ret ensidige fokus på de negative sider. At give mulighed for at de 9.800 almindelige Vollsmose-borgere kan "overdøve" de 200 støjende drenge i forhold til omverdenens vurdering af bydelen.

At ændre de grundlæggende fattigdomstræk kræver politisk vilje og et langt sejt træk. Af hensyn til de mennesker, der bor i Vollsmose i dag må andre metoder tages i anvendelse af hensyn til deres livskvalitet.

BLÅ BOG:

Lise Færch er uddannet socialrådgiver i 1977 og har arbejdet inden for det sociale felt siden - de sidste 21 år som leder. I 10 år distriktsleder inden for social- og sundhedsområdet i Odense midtby efterfulgt af syv år som rektor for Den Sociale Højskole i Odense. Herefter tre år i Vollsmose som sekretariatschef. Siden 1. januar 2004 chef for Socialministeriets Udviklings- og Formidlingscenter for Børn og Unge.

Kan dokumentarfilm ændre verden?

Af Lars Engels

Dokumentarist, Samfundsredaktionen DR-Dokumentar

laen@dr.dk

Kriminalstof er en vigtig del af den skrevne presse. Det er forståeligt nok, for intet stofområde kan levere så "gode historier", som man fælles kan gyse og forarges over. Kriminalstof behandles ofte som dag-til-dag-journalistik. Der er ikke tid til at komme i dybden. Overskrifterne skal sættes. Når sagen endelig ender i retten, er der gået så lang tid, at nye historier synes væsentligere.

TV-mediet er måske i højere grad storforbruger af kriminalstof. Som underholdning og som tidsfordriv kan vi zappe rundt mellem et utal af enkeltprogrammer og TV-serier, der beskriver livet i diverse storbymiljøer. Det gamle tema "cowboyerne efter indianerne" er afløst af politiet efter forbryderne. Jeg har alle dage ment, at 'kriminalstof' bredt set åbner op for andre sider af tilværelsen, og vi, der har det som stofområde, har pligt til at fortælle alle de historier og sammenhænge, som også hører med. Som en nødvendig korrektion til alt g øglet.

Når jeg ser listen over de 30 dokumentarfilm, som jeg har produceret i de sidste 10 år af forrige århundrede - fra 1990-2000 - ved jeg, at intet er filmet for at underholde familien Danmark til aftenkaffen.

De tre seneste dokumentarserier "Piger i Vestre Fængsel"(1996), "Dømt til behandling"(1997) og "Historier fra en politistation"(2000-2001) er alle forsøg på at lave portrætter og skildre hverdagen for de mere eller mindre udstødte dele af Under-Danmark: de sindslidende, de kriminelle, narkomanerne, de prostituerede og de sociale tabere. Jeg har gjort det ved dels at komme tæt på dem som enkeltpersoner og typer og dels ved at trænge ind i deres egen verden, deres eget miljø og ved at færdes på de institutioner og blandt de professionelle, som er sat til at tage hånd om dem. Langt de fleste af mine "skuespillere" ville aldrig være kommet til orde, hvis jeg ikke tilfældigt var kommet forbi.

Vi lever i et af Verdens rigeste lande og jo, vi betaler til de andre gennem høje skatter. Af godhed eller for at få fred? Jeg finder det væsentlig, at vi engagerer os, at vi sætter os ind i andres livsvilkår. Den første og dominante tanke, der falder mig ind, når jeg er færdig med en opgave, er: Det kunne have været dig eller din nære familie. De mennesker, der er med i mine film, er gode nok. Afstandene mellem os er mindre, end vi tror.

Nutid og fortid smelter sammen

For nogle måneder siden filmede jeg en fangeoverførsel fra Vestre fængsel til Statsfængslet i Hørserød. Eva Maria skulle afsone en kortere dom på afd.18 i Hørserød, en afdeling med plads til 14 kvinder, der ønsker at bruge deres fængselsophold til at trappe sig ud af deres stofmisbrug. Pigen med de to bibelske navne er en usædvanlig pige. Lille og bleg med to store udtryksfulde øjne begyndte hun straks, hun kom ind i bilen, at fortælle om sit liv. I Vestre Fængsel havde hun isoleret sig fra sine medfanger for ikke at oparbejde yderlig gæld. Det var nu, hun skulle ud af sit misbrug kun 24 år gammel. Fortsatte hun, ville hun gå til grunde ligesom sine forældre.

Nogle dage senere nævnte Eva tilfældigt, at hendes mor og far havde været med i en dokumentarfilm, der vist nok hed "Et glas vand til Johnie". Hun anede ikke, at det var en

dokumentarfilm, som jeg havde lavet 10 år tidligere om dagligdagen på et socialcenter i Valby. Der var mange klienter med i den film; men jeg glemmer aldrig Bente, Evas mors ihærdige forsøg på at få fravristet socialkontoret 100 kroner i "aktivitetspenge". Bente skulle have besøg af sin dengang 14 år gamle datter Eva, der var tvangsfjernet. "Vi kan da ikke bare sidde hjemme og trille tommelfingre". I "Pigen, der troede hun kunne flyve" smelter nutid og fortid sammen og fortæller om den sociale arvs betydning. "Pigen, der troede, at hun kunne flyve"(2004) bliver sendt i DR-Dokumentar til efteråret 2004.

Fra kemiker til dokumentarist

De første 10 år af mit arbejdsliv på Danmarks Radio foregik i Undervisningsafdelingen (UVA), der dengang lå på Islands Brygge. Jeg kom fra universitetet med en cand. scient. grad i organisk kemi i rygsækken og en vågnende interesse for lave dokumentarfilm. I mine ansættelsespapirer stod der, at jeg skulle lave undervisningsprogrammer bredt set, men at jeg naturligvis med min baggrund i de naturvidenskabelige fag skulle styrke UVA i den retning.

På vej væk fra kemien havde jeg gjort et fem måneder langt sving forbi Filmskolen, hvor jeg havde lært at lave dokumentarfilm. Mine første filmforsøg var sket i Danmarks Radios Workshop, der lå i Bredgade nr. 8 i en lejlighed på 4. sal. Man kunne komme lige ind fra gaden, få sine ideer diskuteret, låne apparatur og måske få udleveret Super 8 mm film. Bagest i lejligheden stod der tre 8 mm-klippeborde og et enkelt til 16 mm. Jeg havde været i Cuba og lavet min første 16 mm dokumentarfilm, "De gale i Havanna", sammen med Merete Borcker, bl.a. med penge fra Statens Filmcentral. Jeg havde været rundt på de bedste filmfestivaler i Europa for at vise min Cuba film. Det var ren eufori. Jeg havde fundet en måde at udtrykke mig på. Jeg drømte kun om at lave dokumentarfilm. Det var sådan en person, DR havde ansat.

På filmskolen havde jeg stiftet bekendtskab med de engelske dokumentarfilm fra 30'erne og 40'erne. Set Joris Ivens nyeste dokumentarserie fra Kina og mødt Frederick Wiseman på Filmskolen i 1976, hvor han viste sine første væsentlige institutionsfilm fra Amerika. Det var en åbenbaring. Frederick Wiseman var en amerikansk advokat, som pludselig var begyndt at lave lange dokumentarfilm om hjørner af det amerikanske samfund. Tænk, hvis man kunne lave tilsvarende film fra Danmark? Skal jeg være ærlig, var min forestilling om, hvad jeg ville med mine egne film diffuse. "De gale i Havana", en film om psykisk syge var ingen tilfældighed. Jeg havde noget i klemme, og ser man på min samlede produktion, er de sindssyges livsvilkår behandlet flere gange. Jeg havde fra starten en lyst og nysgerrighed til at gå løs på emner, som interesserede mig, og som var ukendt land for de fleste.

Til hverdag er vi omgivet af mennesker, der lever på samme måde som os selv, arbejdskolleger familie og venner. Og kommer måske derfor fejlagtigt til at indsnævre vores verdensbillede. Jeg har alle årene søgt ud i hjørnet af tilværelsen for at skildre livet der. Det forunderlige sker hver gang, at jeg opdager sider af mig selv fra tilværelsens yderpunkter.

Fængselsbilleder

Jeg husker et sæsonplansmøde i DR, hvor vi sad og gennemgik en telefonbogtyk samling af forslag til det følgende års undervisningsprogrammer. Jeg faldt over et, som handlede om ungdomsvold. Jeg meldte mig som interesseret, for måske kunne emnet være løftestang for en anden idé, jeg længe havde gået og bakset med. Jeg havde i flere år tumlet med tanken om, at komme ind i et fængsel for at dokumentere livet der. Jeg havde haft en føler ude. Måske var der en lille mulighed i Vridsløselille Statsfængsel? Direktoratet for Kriminalforsorgen var tøvende. Mens fængslets inspektør, Ole Hansen, kunne se ideen med at beskrive fængslets dagligdag. Spørgsmålet, jeg ønskede at få besvaret, var lige ud af landevejen: "Hvordan ser et fængsel ud indefra? Hvem sidder i fængsel og hvorfor?" Og kunne en dokumentarudsendelse fjerne fordomme, og måske få folk til at vælge en anden løbebane end den kriminelle, så var det vel fint nok? Så basale ønsker havde fængselsinspektøren vel, så han gav grønt lys. Afgørende for hans tilsagn var, har han senere fortalt mig, at han havde set noget af det, jeg havde lavet et

par år tidligere om psykisk syge på Skt. Hospital og Odense Hospitals psykiatriske afdeling.

Den måde at nærme mig en institution på, for at opnå tilladelse til at påbegynde en research, for måske senere at lave et dokumentarprogram, har jeg gjort mange gange. Og det bedste kort, jeg har kunnet spille ud, har altid været mine tidligere dokumentarfilm.

Lang research

Tilfældighederne gjorde, at jeg måtte vente nogle måneder på at få tildelt et filmhold. Jeg havde bedt om en af DR's mest garvede fotografer, Frode Jensen, som jeg mente kunne klare at opholde sig i fængslet i de tre uger, der skulle filmes. Jeg måtte vente lidt på ham. Det blev mit held. Uden jeg næsten opdagede det, blev det sommer. Jeg holdt min "ferie" inden for murene, og var på den måde på research i næsten fire måneder.

Til at begynde med fik jeg en ældre fængselsfunktionær med rundt på de enkelte afdelinger. Det var besværligt, og proceduren blev hurtigt ændret til, at jeg fik mine egne nøgler, så jeg frit kunne bevæge mig rundt i fængslet blandt de 200 indsatte. Det var en den perfekte opgave på rette tid for mig. Et afgrænset område med et overskueligt antal personer involveret. Omgærdet af myter og fordomme. Ukendt land for mig og den brede befolkning.

Der gik ikke lang tid før jeg faldt i med miljøet. Jeg blev godtaget af fangernes talsmand, de fleste indsatte og ansatte. Jeg fandt hurtigt ud af, at det var umuligt at arbejde efter et fast manuskript. Dertil var livet i fængslet for uforudsigeligt. Jeg vidste på hvilke afdelinger, jeg kunne filme. Jeg havde fået kontakt med så mange fanger, der antagelig ville deltage, at jeg besluttede mig for at følge fængslets rytme og lade det være op til tilfældet, hvad der kom med på filmen. Det skulle være dagligdagens store og små hændelser, der skulle være det bærende i dokumentarfilmen fra dette lukkede og tabubelagte miljø.

Det blev året efter til tre dokumentarfilm: Fængselsbilleder 1-3, med titlerne: "En uge i Vridsløse", "Uro på B3" samt "Øje for øje".

Jeg er aldrig kommet mig over mit første besøg i Vridsløselille Statsfængsel. Mine første fængselsfilm foregår indenfor den 6 meter høj ringmur, og handler formelt om en verden, jeg på det tidspunkt af livet aldrig havde kendt til og om mennesker, der havde haft et helt andet livsforløb end mig selv. Flere af mine senere dokumentarfilm er optaget i fængselsverdenen. Med tiden har jeg forstået at fængselsmiljøet på mange måder spejler det samfund, der ligger udenfor murene. Og med "Fængselsbilleder" fik jeg afprøvet en arbejds metode, som jeg mange gange siden har benyttet i mit filmarbejde.

Fluen på væggen

Dokumentarfilm kan defineres, som virkeligheden set gennem et temperament, eller som virkeligheden set gennem instruktørens øjne. Dokumentarfilmen betragtes altså som et personligt vidnesbyrd, hvor valg af virkelighed afgørende er overladt til ét enkelt menneske - filmens instruktør. Det er ham, der bestemmer, hvor kameraet skal placeres. Hvornår det skal tændes og slukkes. Han bestemmer hvilke folk, der skal med osv. Mine dokumentarfilm fra den psykiatriske verden er også filmet uden brug af et egentligt manuskript. Jeg havde naturligvis noteret mine iagttagelser ned. Tusinde af små noter om folk jeg havde talt med og handlinger, jeg havde set. Hvis jeg kender folk og "forretningsgangen" på stedet, har denne arbejdsform indtil nu været tilstrækkelig. Jeg møder sjældent op med en færdig historie, som blot skal bevises. Jeg forsøger at fange dagligdagen, nuet i en tro på at den repræsenterer sandheden, som jeg søger.

Den metode, jeg benytter, minder om en antropologs arbejde. Antropologen drager ud i verden til et sted, der interesserer han og ikke før er beskrevet. Gennem et langt feltarbejde indsamler han oplysninger og facts og forsøger at få en sammenhæng i det, han registrerer. Han har

måske en teori med sig ud i det ukendte, som skal bevises, tilpasses eller forkastes alt efter, hvordan så virkeligheden var. Til slut munder hans arbejde ud i et videnskabeligt arbejde, i form af en artikel eller bog, som udgives og nu kan diskuteres af et større publikum. Der er antropologer og filmfolk, der har benyttet sig af filmkamera i deres feltarbejde. Man taler i så fald om antropologiske dokumentarfilm.

I 1960'erne, da filmkameraerne blev lette, og det blev muligt at lave lyd hvor som helst, kastede filmfolk sig over metoden, som er benævnt "cinema vérité" eller observerende dokumentarisme. På dansk er metoden lidt gumpetungt kommet til at hedde "fluen på væggen". Instruktøren er aldrig med i billedet, selv om han i enkelte sekvenser kan anes. Det er sjældent, der optræder en fortæller, som giver informationer om, hvad vi som tilskuer skal mene. TV-seeren bliver ofte på denne måde trukket længere ind i den virkelighed, der ønskes beskrevet, og der åbnes op for forskellige fortolkninger af det, vi ser.

Vesterbro

I 1986 forsøgte jeg for første gang at komme til at filme på Vesterbro. Hele det foregående år var jeg væk fra Undervisningsafdelingen udlånt til Danmarks Radios store satsning i anledning af Ungdomsåret. Vi havde omdannet Færgen Sjælland til et flydende studie og lagt det på Kajplads 114 i København. Vi sendte direkte radio og TV én gang om ugen. Poul Neesgaard var styrmand for projektet. Vi havde ét gennemgående tema: Ungdomsarbejdsløsheden.

Der var grøde i medieverden. Lokalradioerne var skudt op landet over, og det lå i luften, at vi i Danmarks Radio skulle have konkurrence af en ny reklamefinansieret TV-station (TV2).

Jeg foreslog, at DR installerede sig i en nedlagt butik et eller andet sted på Vesterbro og derfra lavede radio og TV et helt år igennem. Det skulle være en slags antropologisk beskrivelse af bydelen, med fokus på de sociale forhold. Det skulle ske, før de store byfomyelser gik i gang på Vesterbro. Det kunne blive historiske film.

Projektet blev naturligvis ikke til noget. Men det med at sidde et helt år i et nedlagt ismejeri på Vesterbro gav naturligvis anledning til morsomme bemærkninger fra kollegaer og chefer.

Jeg havde gennem mange af de fanger, jeg mødte i Vridsløselille Statsfængsel, fået et vist kendskab til Vesterbro og de sociale problemer, man havde der.

Natlæger

I foråret 1990 fik jeg endelig gang i mit Vesterbro-projekt. Jeg havde været med til at oprette Dokumentargruppen i Kulturafdelingen og var senere rykket videre til den nyoprettede Feature-gruppe. Her foreslog jeg som noget af det første, at jeg lavede en dokumentarfilm om den nye vagtlægeordning, som lige var indført i København. Og filmen kunne jo lige så godt optages i Distrikt 1 i København, som omfatter Sydvestkvarteret, Kongens Enghave og Vesterbro?

Feature-gruppen godkendte mit oplæg til min "vagtlægefilm" med det gode råd, at jeg skulle lægge vægt på, hvor meget lægerne tjente. "Det var jo der, historien lå, ikke?" Jeg har nok mumlet et måske. TV-Avisen havde i nogle måneder forinden bragt en række "afslørende" indslag i forbindelse med en ung piges død. Jens Olav Jersild kunne dokumentere, at hun havde haft besøg af mindst seks forskellige vagtlæger, som alle havde overset en "kold" lungebetændelse. Jeg havde på det tidspunkt allerede fundet en vagtlæge, som ville stille op. Og jeg havde været i gang med research i flere måneder på Vesterbro.

Det kan være vanskeligt, at få tilladelse til at følge lægers arbejde. De kan som så mange andre offentlig ansatte ikke lide at blive set over skuldrene. Tænk nu hvis de gjorde eller sagde noget galt? Chefen for den nye vagtlægeordning var imidlertid interesseret. En dokumentarfilm kunne måske få vinden til at lægge sig? Han ville gerne have information ud om den nye ordning i København.

Hvor man før havde ringet til telefonvæsnet, når man ønskede besøg af en vagtlæge, blev man nu stillet om til visiterende læger, der på stedet kunne vurdere, om der var tale om akut behov for lægehjælp, og måske sortere de tvivlsomme opringninger fra.

"Natlæger"(1990) kom ikke til at handle om vagtlægers løn- og arbejdsforhold. Man kan vel sige, at jeg brugte natlægen som påskud til at komme naturligt rundt på Vesterbro for at vise, hvordan folk bor der, og hvem det er, der har brug for lægehjælp. En af grundene til, at "Natlæger" blev så godt et indlæg om Vesterbro, var utvivlsomt, at den kom til at handle om så meget andet. Bl.a. den simple kendsgerning, som vi alle kender til: at livet opleves ganske anderledes om natten end ved dagslys. At det er om natten, at tilværelsen for alvor viser klør. Mens vi andre sover trygt, er der mennesker, der er bange. Nogen tager telefonen og ringer efter hjælp. "Natlæger" er også et portræt af lægen Yves Sales. Han præsenteres i begyndelsen af filmen i en taxa klokken 21 på vej til arbejde på Vesterbro. Den første replik mellem chauffør og læge drejer sig om, "at det kunne være dejligt at komme tidligt hjem i aften".

Filmen slutter i taxaen seks timer senere på vej hjem ad Vesterbrogade. Det er ved at være lyst. Der gaves, og vi forstår af samtalen, at der har været 22 patientbesøg, hvor vi har overværet de otte.

I "Natlæger" findes en scene, hvor en vagtlæge besøger en Hr. Mamsen på et plejehjem. Jo, vi forstår, at han har det meget dårligt. Det blev to år senere til en hel film om det at blive gammel; om at slutte sine dage på plejehjem. "Alle disse dage"(1993) er, som de andre film, optaget på 10 dage med en forudgående research på ca. to måneder. Den fortæller lige ud af landevejen om livet på Rundskuedagens Plejehjem, hvor der bor 60 ældre vesterbroere, som alle har fundet deres sidste sted at bo.

Tillidsfuld lokalbefolkning

En af grundene til, at jeg valgte at lave film fra Vesterbro, var også, at jeg ved at filme inden for en afgrænset bydel - og lave min research der - kunne jeg forvente, at historier og mennesker, som jeg stødte på, muligvis kunne bruges i anden sammenhæng. Det viste sig ret hurtigt, at de enkelte film ligesom voksede ud af hinanden.

Da vi optog "Natlæger", blev vi - lægen og filmholdet - en aften kaldt til lægebesøg i Mændenes Hjem på hjørnet af Istedgade og Lille Istedgade, et herberg for 93 hjemløse mænd. Da jeg trådte ind ad herbergets port og videre ind til receptionen, vidste jeg med det samme, hvad min næste film fra Vesterbro skulle handle om. Det blev et halvt år senere til "Orkanens øje"(1991), et portræt af et herberg og dets beboere optaget nogle dage før juleaften.

Efter "Orkanens øje" fik mit Vesterbro projekt fart og retning. Jeg havde en klar fornemmelse af, at de to første dokumentarfilm var set af folk på Vesterbro. Det blev lettere at lave research. Jeg begyndte endog at få henvendelser om emner og forhold, jeg burde se nærmere på. De to næste dokumentarudsendelser blev ganske enkelt bestilt. "I lejligheden ved siden af "(1991) og " Pigerne på Halmtorvet "(1992).

På Mændenes Hjem og i omegnen af herberget mødte jeg personer, som senere dukker op i de efterfølgende dokumentarfilm fra bydelen. Lalle Leifs veninde, Karina von Horn, var således den første, som mødte op i "Reden" for at fortælle om sit liv som narkoman og prostitueret. "Reden" var centrum for filmoptagelserne til "Pigerne på Halmtorvet "(1992). Og syv år senere stødte jeg igen ind i hende en morgen på Station 1. Hun skulle afhøres i forbindelse med en heftig nat på et stort fint hotel. "Må jeg være med og filme, når du skal afhøres?" spurgte jeg.. "Jeg skal lige redes. Dig kan jeg ikke sige nej til", svarede hun sødt tilbage. Og på den måde kom hun med i "Historier fra en Politistation"(2000-2001) i 13. afsnit : "Pas til Paradis". Nu er hun med i tre af mine bedste udsendelser fra Vesterbro. Et eksempel på menneskelig udvikling over 10 år.

I lejligheden ved siden af

Mens jeg redigerede "Orkanens øje", blev jeg ringet op af medarbejderne fra

"Vesterbro-projektet", et distriktspsykiatrisk tiltag udgået fra Sct. Hans Hospital. De havde set "Natlæger" og spurgte, om jeg ville besøge deres lille center, der lå i en lejlighed på Vesterbrogade. Herfra holdt fire til fem medarbejdere kontakt med et halvt hundrede psykisk syge, som var udskrevet fra Sct. Hans Hospital. Det var en stærk og bevægende oplevelse at følge medarbejderne rundt på Vesterbro med kamera. Jeg gav den titlen "I lejligheden ved siden af"(1991).

Om denne film skrev forfatteren Erik Thygesen i 1991 blandt andet følgende:

"Behandlingen af sindslidende gennemgår for tiden en afgørende strukturel ændring. Patienterne forsøges udskrevet fra hospitalerne. De skal i stedet søge at klare sig i hjemmene med støtte fra distrikt-psykiatriske centre. Mange patienter er lykkelige for denne form for frihed, men det er ikke altid, familier og naboer deler denne glæde. Ikke alle har lige let ved at klare det ansvar og de forpligtelser, der følger med livet "i lejligheden ved siden af".

Lars Engels følger i denne film nogle medarbejdere fra et distrikt - psykiatrisk center på Vesterbro i København under deres besøg hos fem patienter eller klienter. Engels er loyal over for sit gamle ønske om at "finde frem til de gales eget udtryk". Man får nogle klare portrætter af disse fem mennesker, og man får et tydeligt indtryk af de systemer og grænser, de har bygget for sig selv. Der er sammenhæng i deres egen selvfremsstilling. Engels giver dem tid til at udvikle og demonstrere denne sammenhæng. Men det er også ganske tydeligt, at de har svært ved at klare sig og få hverdagen til at hænge sammen. De får støtte fra hjemmehjælperne og sygeplejersker, men ikke desto mindre vokser problemerne gang på gang fra dem...

Jørgen er næsten aldrig hjemme. Skidtet - og det vil sige mus, fluer og forskellige former for kryb - er blevet for meget. Han kan ikke finde ud af at rydde ud - og i stedet bliver han væk. Det gælder for alle lejlighederne, at der er uorden i de elektriske installationer, vandhanerne løber, afløbene stopper til. Det kan gå galt med brand - eller vandskader når som helst.

Jørgen er den mest charmerende på holdet. Han er også frygtelig provokerende. Han sminker sig, binder sløjfer i håret. En kvinde fra centret spørger:

"Vil du gerne være anderledes?"

"Helst!"

"Hvorfor?"

"Pourquoi?"

Og ret meget længere kommer ingen. En medarbejder antyder, at Jørgen trænger til at falde til ro gennem en indlæggelse på Sct. Hans. Jørgen bliver ædende ond og svarer som en 3-årig, der har stjålet fra en kagedåse. Der er ingen samtale. Hverken mellem Jørgen eller nogen af de andre. Engels tager ikke direkte stilling til tankerne om at flytte behandlingen ud fra institutionerne. Ingen af de medvirkende diskuterer behandling eller behandlings-struktur. På samme måde er rejsen rundt i de små, rodede hjem noget af det mindst strukturerede, mest direkte og usminkede oplevelsesfjernsyn, Engels har lavet."

Jørgen blev indlagt kort efter, at optagelserne til filmen var afsluttet. Der havde været ildløs i hans lejlighed i Alsgade. Det fik medarbejderne på Vesterbro projektet til at indlægge ham. Det skete ved politiets hjælp under megen tumult, har Jørgen senere fortalt mig. Jeg besøgte ham på den lukkede afdeling på hospitalet. Han var rasende og tilliden til medarbejderne fra centret led et knæk. Nogle år senere blev jeg ringet op af Jørgen. Han var blevet overfaldet af en drengbande ved Enghave Plads. De havde forfulgt ham hjem til hans lejlighed, og pressede penge af ham. På det tidspunkt blev sagen efterforsket af politiet. Jørgen sov rundt omkring. Han turde ikke længere overnatte i sin lejlighed. Jørgen havde igen kontakt til distriktspsykiatrien, som hjalp ham med at flytte til et nyoprettet opgangskollektiv for psykisk

syge på hjørnet af Eskildsgade og Eriksgade på Vesterbro. Opgangsfællesskabet var bl.a. kommet op at stå, fordi vi havde lavet filmen "I lejligheden ved siden af", fik jeg fortalt. Jeg fulgte Jørgens indrykning i den nye lejlighed, som ret hurtigt kom til at ligne den gamle i Alsgade. Det blev til de to dokumentarfilm "Breve til Justitsministeren"(1997) og "Dommens dag"(1997) om Jørgen og de andre beboer i Boenheden på hjørnet af Eskildsgade og Eriksgade.

På kanten af livet

En dag jeg gik på Halmtorvet, blev jeg passet op af Lena, Basses veninde. Basse kendte jeg tilbage i 1988 fra Vridsløselille Statsfængsel. Han sad i frivilligt enrum på afdeling A1. Han var narkoman og skyldte penge. Han sad tilfældigvis i den celle, som den livstidsdømte Palle Sørensen havde siddet isoleret i over 10 år. Jeg var ved at lave en film om Palle Sørensens afsoningsforhold ("Hævnen er Vor".1990). Han havde på det tidspunkt siddet 22 år i fængsel og afsonede på Vridsløselille. Jeg fik lov til at bruge Basses celle til nogle optagelser, og det var det, vi gik og snakkede om, da vi mødte hans veninde Lena.

Om det var mig, der havde lavet den film "Drengehjemmet i Lille Istedgade?" Jo, det var det. Om jeg ikke kunne lave en film om pigerne, der kom i "Reden". "Vores liv er meget værre end dem, der bor på "drengehjemmet". Vi jagtes hele tiden af politiet. Vi kan ikke være nogen steder. De giver os bøder, som vi kun kan tjene til på én måde. Vores tilværelse er et helvede."

Lena var gade prostitueret og havde sin gang i Reden, KFUK's varmetue på Halmtorvet 5. Jeg havde aldrig drømt om at lave en film om de narkoprostitueredes værested. Jeg havde set dem på gaderne i kvarteret og talt med et par stykker.

To måneder senere kunne jeg efter lang tids research begynde optagelserne til det, der blev til "Pigerne på Halmtorvet". Den blev et kollektivt portræt af en flok piger, som man ikke før havde set portrætteret. Piger, som kunne købes af hvem som helst for nogle få hundrede kroner, og som for de flestes vedkommende levede på kanten af livet.

For mig personligt blev "Piger på Halmtorvet" en afgørende oplevelse. Selv efter at udsendelsen var sendt, havde jeg svært ved at få pigerne ud af hovedet. Resultatet blev, at jeg fire år senere vendte tilbage til emnet. Jeg fik tilladelse af fængselsdirektør Ole Hansen til at filme i Vestfløjen i Vestre fængsel, kvindeafdelingen i landets største arresthus. Det blev til "Kan du huske mit navn mor?", "Jeg tror, jeg dør som narkoman" og "Jeg savner Søren, den pikand" (1996).

Det var stort set de samme piger, jeg mødte i Vestre fængsel. Hvor de i Reden var præget af deres narkomisbrug, var de i fængslet nogenlunde stoffri og så verden med klarere øjne. Vestre fængsel er et sted, hvor pigerne afventer dom eller afsoner relative korte domme, men det er også stedet, hvor mange får sig en nødvendig pause fra livet på gaden. De fleste begyndte at tage på i vægt. Andre får gang i deres menstruation og overskud til at tænke på deres tvangsfjernede børn. I den periode havde jeg kontakt til et par hundrede piger. 30-40 af dem kom med i de fire film.

Dagligdagen på et socialkontor

Mange gange har jeg fået opfordringer til at tage med op på socialkontoret, så jeg kunne filme hvilken dårlig behandling, man er udsat for. Socialkontoret var det sted, hvor man ikke fik udbetalt de penge, man var berettiget til, og det var der, man bestemte, om ens barn skulle tvangsfjernes.

Der var gange, jeg forsøgte at få tilladelse til at lave optagelser på et socialcenter, men hver gang blev jeg standset, fordi socialkontorets personale ikke ville medvirke. Jeg havde opgivet at filme på et socialkontor, selv om det havde stået på min ønskeliste i mange år. Og så pludselig forlød det, at et socialkontor i Valby måske var interesseret i at medvirke. Chefen for Valby og Vigerslev havde set nogen af mine udsendelser. De to socialcentre skulle sammenlægges og

måske ville personalet på Vigerslev Socialcenter være med?

Et halvt år senere lå "Et glas vand til Johnie" klar til udsendelse. Året efter blev det til "Havregrød til Egon", en historie om hjemmehjælpernes arbejde samme sted.

"Et glas vand til Johnie" ramte bredt. Pludselig var dagligdagen på et socialkontor blevet "kendt" af folk, som aldrig havde sat sine ben der. Det væltede ind med reaktioner, og som nævnt i pressemeddelelsen, der blev sendt ud i forbindelse med genudsendelsen af programmet, blev de planlagte personalenedskæringer i Københavns Kommune skrottet. "Et glas vand til Johnie" viste med al tydelighed, at den personlige kontakt mellem sagsbehandler og klient var afgørende vigtig og ikke tålte en besparelse.

Helt oppe i regeringen havde man set "Et glas vand til Johnie". En dag kørte en hel flåde af ministerbiler op foran TV-Byen. Minister-sekretærene var sendt i byen for at hente kopier af programmet. Statsministeren havde krævet, at dokumentarprogrammet skulle diskuteres på et regeringsmøde.

Kan man ændre Verden?

Hvad kommer der så ud af at lave disse dokumentarfilm? Har det ændret verden, at befolkningen har haft lejlighed til at stifte bekendtskab med de narkoprostitueredes livsvilkår?

Det er min erfaring, at det ikke er dokumentarister, der ændrer verdenens gang. Og så alligevel observerer jeg af og til små ændringer, som jeg kan bilde mig ind, skyldes, at mine dokumentarfilm har skabt debat. Ikke lang tid efter "Orkanens Øje" og "Pigerne på Halmtorvet" hørte jeg, at den nye, kvindelige socialminister havde fået en guidet tur rundt på Vesterbro, for at danne sig et skøn over "situationen". Hvem ved? Måske havde hun hørt om eller set en af mine film? På Mændenes Hjem begyndte man at spise på porcelæn, og de nedslidte badeforhold blev forbedret.

Det er kendsgerninger, som viste sig efter "Orkanens øje". Reden flyttede til bedre lokaler på hjørnet af Gasværksvej og Eriksvej ikke lang tid efter, at "Pigerne på Halmtorvet" var blevet vist. Man oprettede fikse-rum samme sted. Et gammelt hotel på Halmtorvet blev indrettet som midlertidig natherberg for gadens piger. Og et kvindekollegium kom til. Jeg fik at vide, at der igen begyndte at flyde penge til KFUK's sociale arbejde - den organisation, som driver Reden. Jeg tror naturligvis også, selv om det vanskeligt kan måles, at folk, der har set de fire film om de narkoprostitueredes liv, umærkeligt har ændret mening eller indstilling til denne gruppe piger.

I 2003 oprettede fængselsvæsnet i samarbejde med Projekt Menneske med penge fra Socialministeriet et 3-årigt forsøg på Horserød Statsfængsel, hvor kvinder under afsoning kan begynde en behandling for deres stofproblemer. Har mine film om pigerne på Halmtorvet og i Vestre fængsel haft nogen betydning for denne forbedring af de narkoprostitueredes livsvilkår? Måske.

Da jeg i 1995 arbejdede i Vestre Fængsel på dokumentarserien "Piger i Vestre fængsel", gik det op for mig, at fængslets hospital var fyldt med psykisk syge kriminelle, der stod i kø for at blive overført til et psykiatrisk hospital. Der var også alarmerende tal på vej om, at antallet af psykisk syge kriminelle over en 15-årig periode var tredoblet. Dét sammen med en række spektakulære sager på avisernes forside gjorde mig nysgerrig. Hvad var det for mennesker, det handlede om, og hvor bange skal vi være for de psykisk syge, der af en eller anden grund havde fået en behandlingsdom? Jeg havde en kort samtale med retspsykiater, overlæge Peter Gottlieb, som var positiv interesseret. Sammen opstillede vi de regler efter hvilke, jeg kunne arbejde.

Det tog syv måneder at lave "Dømt til behandling". Optagelserne foregik på landets største retspsykiatriske afdeling på Sct. Hans Hospital. Jeg troede, at jeg skulle ned og svælge i beretninger om grusomme forbrydelser, men jo længere tid jeg var der, fortøede det kriminelle aspekt sig, og "Dømt til behandling" kom i langt højere grad til at handle om noget andet.

Jeg tror ikke, der findes et mere tabubelagt emne end det, der tages op i de tre programmer. Sindssyge mennesker og den måde vi behandler dem. Og her er ikke tale om marginale problemer. Hver femte af os vil på et eller andet tidspunkt i livet få brug for psykiatrisk hjælp. De fleste vælger at stikke hovedet i busken og håbe på, at man selv eller de nærmeste ikke bliver ramt. Skulle man være så uheldig, at der flytter en ind i lejligheden ved siden af, kan man altid vende hovedet den anden vej.

For nogen virker det voldsomt provokerende sådan at blive inviteret inden for på to lukkede retspsykiatriske sengeafsnit på Sct. Hans Hospital i den bedste sendetid. At få stillet en stol til rådighed i første parket omkring det bord, hvor læger, plejepersonale og patienterne forsøger at nå hinanden. At mærke at man ganske langsomt begynder at engagere sig i det, man ser. At ens parader sænkes. Dét er for alvor provokerende, og måske baggrunden for den senere kritik af dokumentarprogrammer om sociale problemer, som rejste sig i kølvandet på "Dømt til behandling". Men invitationen var kun til de tre timer, som det tager at se de tre dokumentarfilm. Ikke otte timer eller mere, som de ansatte bruger om dagen. Eller de 24 timer i døgnet for den, som er dømt til at være der måske måneder eller år.

Jeg husker, at mens udsendelserne blev sendt, var den siddende regering hurtig ude med at annoncere, at man ville øge bevillingerne til de psykisk syge. Man kunne godt se, at man burde bygge flere retspsykiatriske sengeafsnit. Men har det ændret verden? Der er ganske givet patienter på de retspsykiatriske sengeafsnit, der har fået eneværelse. Men en ny opdatering fra retspsykiater Peter Kramp fortæller, at antallet af psykisk syge kriminelle fortsat er stærkt stigende.

Beskyldt for socialpornografi

Men udsendelserne tog også hul på en debat om, hvor langt man som dokumentarist kunne gå, når man beskæftigede sig med samfundets allersvageste.

I en kronik i Politiken med titlen "Socialpornografi" bragt den 10. maj 1997 blev jeg udnævnt til "socialpornografiens ukronede konge" og de dokumentarprogrammer, jeg havde lavet årene igennem, blev betegnet som "klassechauvinistisk underholdnings-tv", der "udstiller socialt marginaliserede personer og brugte en billedside, der var karakteriseret ved, at man opdyrker en særlig forfaldsæstetik, der manifesterer sig i forkærlighed for visse nærbilleder af de sociale taberes uhygiejniske kroppe". Tak for kaffe!

Nogle dage senere havde Per Kaalund, forhenværende amtsborgmester, et læserbrev i Ekstrabladet, hvor han ligeledes slog fast, at "Dømt til behandling" var socialporno, der hænger psykisk syge ud. Han slog til lyd for, at der burde laves etiske regler for pressen. "De var ikke maskede af eller havde fået tildelt et andet navn". Man ser det for sig. Når overlæge Peter Gottlieb står på gangen og taler med den store, farvede Jeff

("Min mormor var polsk prinsesse"), skal han huske at kalde ham Kurt, eller hvis han glemmer det, skal hans navn druknes med en hyletone. Men ikke nok med det. Hver gang kameraet panorerer fra overlægen, skal der anbringes en sort bjælke over Kurt/Jeffs øjne. For patienterne, vores eller for Per Kaalunds skyld?

Per Kaalund havde ingen kommentar til baggrunden for, hvorfor jeg havde følt mig forpligtet til at lave "Dømt til behandling", nemlig den sociale katastrofe, som tredoblingen af kriminelle sindssyge på kun 15 år var udtryk for. Han har aldrig svaret på eller kommenteret, om det har været en af de priser, de psykisk syge har måttet betale som følge af besparelser og ændrede behandlingsprincipper i Kaalunds lange regeringsperiode som amtsborgmester i Københavns amt?

Problemstillingen, som rejses, er på en gang kompliceret og ligetil. Som ansat i samfundsredaktionen i DR og som dokumentarist er det min opgave at skildre, det jeg ser. De 30 dokumentarfilm fra Vesterbro er nødvendigt TV. Over en tiårig periode er mange menneskers liv blevet portrætteret. Mennesker, der lever i udkanten af samfundet, som normalt aldrig ville være nået frem i medierne. Billederne fra Vesterbro har været en vigtig korrektion af den idyl, som vi ynder at iklæde vort land.

Der er lavet tonsvis af rapporter om nationens tilstand. De fleste arkiveres skråt og får aldrig nogen virkning. Anderledes kan det være med billederne fra Vesterbro. De kan måske være med til at åbne øjnene hos befolkningen, og dermed skabe forudsætningen for at tingenes tilstand ændre sig.

Dokumentarprogrammer af Lars Engels 1990-2000:

"Natlæger" (1990).

"Orkanens Øje" (1991).

"I lejligheden ved siden af" (1991) - modtog Balticum TV- og filmfestivalspris i 1992.

"Pigerne på Halmtorvet" (1992) - modtog Balticum specialpris i 1992.

"Alle disse dage" (1993).

"Den store aktion" (1994) - modtog Balticum TV- og filmfestivalspris i 1994.

"Et glas vand til Johnie" (1994) - modtog Balticum TV- og filmfestivalspris i 1995.

"Havregrød til Egon" (1995)

"Pigerne i Vestre Fængsel" (1996):

- Kan du huske mit navn, Mor?
- Jeg tror nok jeg dør som narkoman.
- Jeg savner Søren (modtog retspolitisk pris: kafkasktten 1996 og Billedbladets TV-Oscar 1997.

"Dømt til behandling" (1997) - modtog Advokatrådets store pris i 1997, og pris ved Odense filmfestival 1997:

- Så er festen slut.
- Min mor var polsk prinsesse
- In the Ghetto.

"Breve til Justitsministeren" (1998)

"Dommens dag" (1998)

"Historier fra en politistation" (2000-2001):

- Detentionen
- Pigen med minkpelsen
- Servicerunden
- Politivagten Hovedbanegården
- En falsk anklage
- Taskerøveriet i Skelbækgade
- Hvem vandt kampen?

- Bonita Club Eskildsgade
- Polsk radio
- Bryllup til salg
- Vær Velkommen
- Post til Libanon
- Pas til Paradis
- Hvor må jeg være

Blå bog:

Dokumentaristen Lars Engels har fra 1990 og 10 år frem produceret 30 dokumentarfilm, der skildrer væsentlige sider af den sociale virkelighed i Danmark - de fleste af hans film er optaget på Vesterbro i København. Han har siden 1978 været ansat i Danmarks Radio. I dag er han tilknyttet Samfundsredaktionen i DR-Dokumentar. Lars Engels har modtaget adskillige priser for sit arbejde, blandt andre Dantepriisen i 1993.